ГЕО МИЛЕВЪ ▪ СЕПТЕМВРИЙ

1.

Нощьта ражда изъ мъртва утроба
вѣковната злоба на роба:
своя пурпуренъ гнявъ —
величавъ.

Дълбоко средъ мракъ и мъгла.

Изъ тъмни долини
— преди да се съмне
изъ всички балкани
изъ дебри пустинни
изъ гладни поля
изъ кални паланки
села
градове
дворове
изъ хижи, колиби
изъ фабрики, складове, гари
хамбари
чифлици
воденици
работилници
юзини
заводи:

по пѫтища и по завои
високо
по сипеи, урви, чукари, бърда
презъ слогъ
и ридъ
презъ глухи усои
презъ е́сенни жълти гори
презъ камънаци
вода
мѫтни вади
ливади
градини
нивя
лозя
овчарски пладнища
глогини
изгорѣли стърница
тръна́ци
блата:

изпокжсани
кални
гладни
навжсени
измършавѣли отъ трудъ
загрубѣли отъ жега и студъ
уродливи
сакати
космати
черни
боси
изподрани
прости
диви
гнѣвни
бѣсни

— безъ рози
и пѣсни
безъ музика и барабани
безъ кларинети, тимпани, латерни,
флигорни, тромбони, тржби:

на гърба съ парцаливи торби
въ ржцетѣ – не съ блѣскави шпаги,
а съ прости тояги,
шопи съ сопи
съ пръти
съ копрали
съ търнокопи
съ вили
съ брадви
съ топори
съ коси
и слънчогледи
— стари и млади —
се спуснаха всички отвредъ
— като отприщено стадо
отъ слѣпи животни,
безброй
яростни бикове —
съ викове
съ вой
(задъ тѣхъ — на нощьта вкаменения сводъ)
полетѣха напредъ
безъ редъ
неудържими
страхотни
велики:
НАРОДЪ!

2.

Нощьта се разсипа въвъ блѣсъци
по върховетѣ.
Слънчогледитѣ
погледнаха слънцето!
Зората отъ сънь се
пробуди
средъ гръмъ на картечници:
Отъ далечнитѣ
склонове
— ударъ следъ ударъ —
заплющѣха
луди
куршуми — олово.
Топове
като зин или слонове
зареваха. . .
Трепетъ и страхъ.
Слънчогледитѣ паднаха въ прахъ.

3.

Гласъ народенъ:
Гласъ Божи.
Съ хиляди ножа
прободенъ
народъ —
затжпенъ
униженъ —
по-нищъ и отъ просекъ,
останалъ
безъ мозъкъ
безъ нерви —
възстана
изъ мрака тревоженъ
на своя животъ
— и писа съсъ своитѣ кърви:

СВОБОДЕНЪ!
Глава първа:
Септемврий.

— Гласъ народенъ—
— Гласъ Божи —
О Боже!
подкрепяй свещеното дѣло
на грубитѣ черни ржце:
влѣй смелость

ya

въ нашто гърмящо сърце:
Не искашъ ти никого робъ —
и ето — кълнеме се въ нашия гробъ —
ще възкресимъ ний човѣка
свободенъ въ свѣта.
Предъ насъ е смъртьта —
о нека!
но отвждъ:
тамъ цъвти Ханаанъ
отъ Правдата обетованъ
намъ —
вѣчна пролѣть на живия блѣнъ...
Вѣрваме! Знаемъ! Желаеме го!
Съ нами Богъ!

4.

Септемврий! Септемврий!
О месецъ на кръвь!
на подемъ
и погромъ!
Мъглижъ бѣше пръвъ.
Стара } Загора
и
Нова
Чирпанъ
Ломъ
Фердинандъ
Берковица
Сарамбей
Медковецъ
(съ попъ Андрей)
— градове и села.

5.

Народа възстана —
— съ чукъ
въ ржката,
обсипанъ съсъ сажди, искри и сгурия,
— съсъ сърпъ средъ полята,
просмуканъ отъ влага и студъ:
хора на черния трудъ
съ безглаголно търпение —
(не гении
таланти
протестанти
оратори
агитатори
фабриканти

въздухоплаватели
педанти
писатели
генерали
съдържатели
на локали
музиканти
и черносотници)
А
селяци
работници
груби простаци
безимотни
неграмотни
профани
хулигани
глигани
— скотъ като скотъ:
хиляди
маса
народъ:
хиляди вѣри
— вѣра въ народний възходъ,
хиляди воли
— воля за свѣтълъ животъ,
хиляди диви сърца,
— и огънь въвъ всѣко сърце,
хиляди черни ржце
— въ червения кржгъ на простора
издигнали съ устремъ нагоре
червени
знамена
развѣни
високо
широко
надъ цѣлата въ трепетъ и смутъ разлюляна страна:
на бурята яростенъ плодъ:

Хиляди —
маса —
народъ.

6.

Блѣсна
надъ родни Балкани,
издигнали пжпъ
срещу небето
и вѣчното слънце,
свѣткавица
— гръмъ

хрясна
право въ сърцето
на гигантския
столѣтния
дѫбъ.
Хълмъ подиръ хълмъ
екъ бързолетенъ
отпрати далекъ
презъ чуки
грамади
къмъ стръмни долини
въ каменни дупки
— пламтящо легло —
дето спятъ на витло
пепелянки и смоци,
въ пещери
на змеици и змейове,
въ глухи хралупи на вѣщици

— — и екота слѣ се
съ далекото ехо:
екотъ и ропотъ
на водопади
потоци
порои —
бѣсни
рукнали въ бездната
съ гръмъ.

7.

Започва трагедията! —

8.

Първитѣ
паднаха въ кърви.
Метежниятъ устремъ
бѣ посрещнатъ съ куршуми.
Знамената изтръпнаха
пронизани.
Планината гърми...
Тамъ горе
далечни и близки хълми
потъмнѣха обнизани
съ хора
— плъпнаха
черни редици:
редовни платени войници
и разлютена милиция — —
Всички тѣ знаятъ:

„Отечеството
е въ опасность!“
Прекрасно:
но — що е отечество? —
И яростно лаятъ
картечници...
Първитѣ
паднаха въ кърви.

Задъ далечнитѣ
върхове
забумтѣ артилерия.
Затрепераха
градове
и села.
Мъртви тѣла
— окървавени трупове —
застлаха
склонове
валози
пѫтища — —
Съ извадени саби
кавалерийски отряди подгониха
разбититѣ селяни
— доубивани, стреляни
съ шрапнели, фугаси
— бѣгащи въ ужасъ на всички страни,
догонвани въ кѫщитѣ
и съсичани тамъ
съ кървави саби
подъ низъкъ сайвантъ
средъ писъкъ
на изплашени баби,
деца и жени...
— — — — — — — — — — — — —

9.

Войскитѣ настѫпваха.
Подъ грозния звукъ на шрапнелитѣ
изтръпнаха
и най-смелитѣ:
въ отчаяние
къмъ небето издигнати голи рѫце.
Ужасъ безъ слава
замръзна на всѣко лице —
очи безъ страдание.
„Всѣки
да си спасява
живота!“

По всички пжтеки
ето спущатъ се рота следъ рота
— пѣхота
кавалерия
артилерия.
Биятъ атака
барабанитѣ.
Па́ника
— високо
надъ изподранитѣ
червени знамена —
бичъ отъ пурпурни пламъци вѣй.

Тамъ
посредъ общия смутъ
самъ,
като лудъ
епически смелия
попъ
Андрей
съ легендарния топъ
стреля
снарядъ следъ снарядъ — —
Въ последния мигъ:
„Смърть на Сатаната!"
извика
побѣснѣлъ и великъ —
и обърна назадъ
своя топъ:
последната
граната
изпрати
право тамъ
— въ Божия храмъ
дето бѣ пѣлъ литургии, ектении. . .

И се предаде.
„Да се обеси червения попъ!
Безъ кръстъ — безъ гробъ!"

До телеграфния стълпъ бѣ изправенъ.
До него палача.
Капитана.
Вжжето
бѣ готово.
Балкана
тъмнѣеше мраченъ.
Небето —
сурово.

Попа стоеше огроменъ,
изправенъ въ цѣлий си ръстъ,
цѣлъ
спокоенъ като гранитъ —
безъ жаль
безъ споменъ
— на гърдитѣ Христовия кръстъ
и съ погледъ въ балканитѣ впитъ —
далеко
сякашъ въ грядущето...
— Страхливо вий погледъ отпущате
предъ близката смъртъ на човѣка,
палачи!
Що значи
Смъртьта на единъ?
Аминъ! —
Захрачи
и плю.
Бързо нахлу
самъ на врата си вжжето
и
безъ да погледне небето
— увисна —
езикъ
между зжбитѣ стисналъ:

великъ,
сюблименъ,
непостижимъ!

10.

Есеньта
полетя
диво разкжсана
въ писъци, вихъръ и нощь.
Буря изви се
надъ тъмни балкани

— мракъ и блѣсъкъ
и гракащи гарвани ято —

Кървава поть
изби по гърба на земята.
Въ ужасъ и трепетъ сниши се
всѣка хижа и домъ.
Погромъ!
Трѣсъкъ
продъни небесния сводъ.

11.

Тогава настана
най-ужасното.
Бѣсно захласната
заудря въ душитѣ тревожна камбана
— удря, бие, звъни. . ,
Нощьта падна тъй низко —
глухо и страшно заключена
отъ всички страни.
Смърьта
— кървава вѣщица сгушена
въвъ всичкитѣ жгли на мрака —
изписка,
и ето посяга
далечъ и навредъ изъ нощьта:
съсъ своитѣ сухи ржце
— дълги, безкрайни —
улавя и стиска
задъ всѣка стена
по едно ужасено сърце.
О нощь на безименни тайни!
— и тайни, и явни:

Мегдани отново съ кармѝнъ окърва́вени.
Смъртни писъци въ прерѣзано гърло задавени.
На вериги зловѣщия звекъ.
Затворитѣ пълни съ хора.
Въ двора
на казарми, затвори
отъ командвани залпове екъ.
Вратитѣ залостени
Чукатъ отъ вънъ тъмни гости.
Сина съсъ револверъ въ ржката
мъртавъ на прага простреѣнъ.
Бащата обесенъ.
Обезчестена сестрата.
Отъ селата задигнати селяни
следъ тѣхъ — войници:
мраченъ конвой.
За да бждатъ разстреляни:
Команда: стой!
„Огънь“ —
изтракаха пушки:
Ку
Клъксъ
Клянъ —
„бий!“
— залпъ.
Десеть трупа
отъ брѣга

пльо́снаха тежко
въ мъртвитѣ мжтни води на Марица.
Окървавена повлече
ги скръбната родна рѣка.
Военна музика нейде далече
презъ обезлюдени улици
гърмѣше
„Шуми Марица. . .“
Окървавена. . .
Въ изпотъпкани ниви
трънливи
между бодилъ и високи трѣви
се валятъ червени глави
съ накълцано, обезобразено лице.
Бесилки разпериха черни ржце
(привидения въ мъртва мъгла).
Непрестанно се носи страхотния маршъ на топора
ударилъ о́ кокалъ. Горящи села
озаряватъ далечъ кржгозора.
Потекоха кървави вади.
Пламнали клади
лизнаха съкъ светотатственъ езикъ
свето́то подножие
на Божия
престолъ.
Замириса на живо месо.
Ужасени отвисъ небесата
нададоха викъ
блаженитѣ жители въ свѣтлия рай:
— на Бога свирепо Осанна —

Край.

Урагана престана,
халата
спрѣ най-подиръ:
миръ
и тишина
настана
по цѣлата
страна.
Кървавъ на боговетѣ курбанъ.

12.

Музо възпѣй оня пагубенъ гнѣвъ на Ахила. . .

Ахилъ бѣше грубата сила.
Военния демонъ.

Ахилъ бѣше старъ генералъ
на Н. Ц. В. царь Агамѐмнонъ.
Ахилъ бѣ герой.
Съ безброй
кръстове, ордени, ленти. . .
Пиедесталъ
на реда и тишината
въ страната. . .

Но днесъ ний
не вѣрваме вече въ герои
— ни чужди, ни свои.

Троя бѣ опожарена и срината.
Приамъ и Хекуба загинаха.
Ахилъ тържествува. . .
— Какво е за него Хекуба ? —
Душата му дива и груба
не чува
плача на свещената майка, разкжсана
надъ безименни гробища съ кърви оръсени
израстнали въ мигъ
— толкозъ много —
безброй.
— Какво е за него Хекуба ? —
Ахилъ бѣ герой.
Ахилъ бѣ великъ.

Бичъ Божий изпратенъ отъ Бога.

Но Ахилъ ще загине подъ гнѣвъ и проклятия!
— И загина
падна съ позорно падение :
на убиеца вѣрна отплата.
Агамемнонъ уби Ифигения
— и загина :
Клитемнестра уби Агамемнона
— и загина :
Орестъ съсъ Електра уби Клитемнестра
— и загина . . .
Едничка остава
— стои и пребждва
презъ вѣковетѣ —
Касандра-пророчица :
тя вѣщае възмездие
— и всичко се сбждва.
Безсмѣнна прищѣвка, игра и забава
на боговетѣ.

Вѣковѣченъ разцвѣтъ на божествена стръвь.
Всѣка смърть е за тѣхъ развлечение,
всѣки вопълъ — шега.
Смърть, убийство и кръвь !
До кога, до кога ?
Вседержителю Зевсе
Юпитере
Ахурамазда
Индра
Тотъ
Ра
Йехова
Саваотъ :
— отговаряй !

Кръзъ дима на пожаритѣ
се издига и бие ушитѣ ти
вика на убититѣ,
рева
на мжченици безброй
върху клади горящи дърва :
— Кой
излъга нашата вѣра ? —

Отговаряй !
Ти мълчишъ ?
Не знаешъ ?
— Ний знаемъ!
Ето вижъ:
съ единъ скокъ
ний скачаме право въ небето:
ДОЛУ БОГЪ!
— хвърляме бомба въ сърцето ти,
превземеме съ щурмъ небето:
ДОЛУ БОГЪ!
и отъ твоя престолъ
те запращаме мъртъвъ надолу
вдънъ вселенскитѣ бездни
беззвездни,
желѣзни —
ДОЛУ БОГЪ!
По небеснитѣ мостове
високи безъ край
съ вжжета и лостове
ще снемемъ блаженния рай
долу
върху печалния
въ кърви обляния
земенъ шаръ.

Всичко писано отъ философи, поети —
ще се сбждне!
— Безъ Богъ! безъ господарь!
Септемврий ще бжде май.
Човѣшкия животъ
ще бжде единъ безконеченъ възходъ
— нагоре! нагоре!
Земята ще бжде рай —
ще бжде!

отъ К. П. — Парижъ.

МАРКО БУНИНЪ ▪ ЧЕРНИ ПЕТНА

СЪВЕСТЬ

(*Септемврий*)

Съсъ бѣсенъ и влудяващъ ужасъ
зашибалъ мозъка на цѣлий свѣтъ
стремглаво
отъ свойта съвесть бѣга
понечилъ да я одуши —
вѣтърътъ.
Ржце предъ хоризонта маха,
ржце — гигантски перки,
що съ ужасъ нервно тракатъ
по нощнитѣ изцъклени прозорци. . .
О вѣтърътъ — убиецъ!
натръшкалъ въ роднитѣ полета
тамъ хиляди души.
. . . Крайпжтнитѣ дървета
настръхнали, съсъ рошави глави
вмигъ протестиратъ и съсъ викъ
предаватъ своята закана —
тревожна телеграма до свѣта,
плакатъ за..епватъ тамъ
на сухий гръбъ на вѣтъра,
разнесенъ по вси четири
страни на бѣлий свѣтъ:
протестъ! протестъ!
И ето бѣсенъ
се втурва остъръ вѣтъръ —
и вмигъ отъ хищний мракъ
озжбенъ ужасъ се изкърва.
Отъ тъмната грамада
на живи и на мрътви
натрупани тамъ вкупомъ —
повлича трупъ следъ трупъ
настръхналъ
вѣтърътъ.
О ужасътъ — сакатъ,
съ единъ единственъ кракъ —
подскача
— и счупена ржка,
отъ гниещъ трупъ отнета,
изхвръква
и съ кървава закана
насочва къмъ небето
юмрукъ,
та наглото мълчание
на кжсове да счупи.
Зжбете се, о трупове!
заровени подъ кжсъ земя
въ земята,
покрити съ кръвь и пръсть.
И нека Богъ да ви следи

съ луна — прожекторъ —
око на детективъ,
и нека, нека той
се хили и злоби
съсъ жълтитѣ зжби
на вѣчностьта.
И ето ужаса ржка надига
— въ дланьта си съ кръвь човѣшка,
отъ дето капки капятъ —
залепя той кръвьта
на небесата тамъ
съ смѣхъ лудешки —
петно връхъ съвестьта
на цѣлото човѣчество.
А улицитѣ — разтрошенитѣ ржце
на градоветѣ въ лудъ тероръ —
премазани
изпращатъ удари къмъ мъртвото сърце
на Бога, съ димъ опасанъ.
И ето гръмва като барабанъ
подъ кървавата длань
на ужасеното човѣчество
студеното сърце на Саваота.

ЗЕМЯ

Земя — огроменъ гробъ на вѣковетѣ,
забиваме ний знаме въ твоето сърце!
Като любовници отъ странна страсть обзети
разголваме те ние съ треперещи ржце.

А градоветѣ — черни старци въ равнинитѣ —
съ куминитѣ си пушатъ като сърцъ лули,
и вѣчно готвятъ бунтъ: да дигнатъ скритомъ
свѣта съ барутъ и съсъ пироксилинъ.

И влаковетѣ, сякашъ сж влечуги мазни —
поглъщатъ вжглища и хора — и фучатъ,
издишатъ черенъ димъ и пъшкатъ гръмогласно
и съ остри свирки свирятъ въ студъ и гладъ.

Презъ дъждъ и снѣгъ опасватъ градоветѣ
автомобилитѣ съ очи отъ бѣлъ карбидъ,
пиянствуватъ съ бензинъ и тж о свѣтятъ,
нахлуватъ съсъ безброй лжчи въ очитѣ.

А вредъ, огроменъ, затълстѣлъ, разхожда се позора —
и ние още сме рабй на грубостьта:
отрова пиемъ непрестанно и градимъ затвори,
и съ лепкавата своя кръвь поливаме свѣта.

Н. П. ГАЛАТОВЪ ▪ ЧУЧУЛАТА

Тя бѣ приготвена по заповедь за два дена: единъ войникъ й приготви кожата отъ мръсни парцали, другъ — простъ скелетъ отъ два кръстосани кола и нѣколко клечки; после я натъпкаха съ слама и върху главата й сложиха една дървена каска; най-после повикаха полковия художникъ и му поржчаха да й изпише на лицето очи, вежди, носъ и уста, за да прилича на сжщински човѣкъ.

О, прекрасна чучула!

Когато офицеритѣ я видѣха приготвена, тѣ плѣснаха ржце отъ възторгъ и извикаха съ смѣхъ и задоволство:

— Сжщински, сжщински човѣкъ!

И на другия день, когато я забиха на единъ колъ въ полето, войницитѣ, които маршируваха предъ нея, повтаряха единъ на другъ съ очудване:

— Сжщински, сжщински живъ човѣкъ!

А когато ги строиха предъ чучулата за упражнение въ борба съ ножъ, тѣ не можаха да откжснатъ очи отъ нея, сякашъ ги гледаше единъ живъ неприятель, създаденъ по магията на нѣкакво мрачно изкуство, смисъла на което тѣ не можеха да постигнатъ . . . Предъ старитѣ грохнали чучули, прошарени съ множество зинали рани, презъ които се показваше огнила отъ дъждоветѣ слама, новата чучула стоеше гордо изправена, съ хубавъ и свежъ видъ, и изглеждаше готова да посрещне съ смѣхъ всички насочени къмъ нея удари, сякашъ не бѣ направена отъ слама, а отъ стомана. Единствена тя имаше на главата си дървена каска и притежаваше тъй живо нарисувано лице, съ очи, които действително гледаха.

И отъ единия до другия край на строената предъ нея войнишка редица се носѣше веселия възгласъ:

— Сжщински, сжщински човѣкъ!

Да, тя приличаше на човѣкъ, тя живѣеше — прекрасната сламена чучула! Още при първия ударъ на щика тя застена и сякашъ потрепна съ ржце, готова да се изскубне отъ земята и да отлети нѣкжде. Но страшния колъ бѣ забитъ дълбоко въ земята и първата болка завинаги замръзна на лицето й. Нейния стонъ не възбуди милость въ ничие сърце. Напротивъ, живиятъ й човѣшки изгледъ вдъхваше на войницитѣ повече ярость въ напада.

— Ударй! — командваше разлютенъ фелдфебела — мушкай добре!

А когато щика се плъзваше по кожата на беззащитната чучула и падаше надолу отъ нѣкои неувѣрени ржце, той крещѣше като бѣсенъ:

— Така ли ще мушкашъ на бойното поле, каналия?!

И до като острието на щика не се забиеше въ нейната треперяща плъть, отъ която непрестанно хвърчаха сламки, той не отпущаше въ строя неспособниятъ и неподатливъ за бойното изкуство младежъ.

А сламения човѣкъ се тресѣше отъ болки и съ кървавъ плачъ, който изглеждаше за неговитѣ живи неприятели една смѣшна гримаса, посрещаше и изпращаше всѣка атака, разпънатъ на забития въ земята колъ.

Разкжсаха щиковетѣ жестоко и безъ милость хубостьта на прекрасната чучула! Яростьта й раздра коремътъ и червата й изкочиха навънъ. Подъ напора на дивата смелость затрещѣ нейния скелетъ и ржцетѣ й ст скършиха като ржце на уродъ: тя цѣла се люлѣеше отъ вѣтъра на злобата, съ който се разпалваха всички атаки. Лицето й, върху което вдъхновено бѣ работилъ художника, загуби своя безгриженъ изгледъ и цѣло потъмнѣ, сбръчка се като изсъхналъ лимонъ и повѣхна, обезобразено отъ нѣкаква жалка мжченическа усмивка; а главата й клюмна безпомощно, люшкана отъ болки на всички страни. Тя заприлича на

дрипа, върху която ненавистьта изливаше своята отрова; и отъ сивобѣла—тя позеленѣ, придоби нѣкакъвъ мръсенъ оттенъкъ — изкривена, настръхнала, трепераща.

— Удряй! Удряй! — крещѣше при всѣки нападъ командващия фелдфебелъ — Удряй смело! Удряй силно!

И удряха войницитѣ, удряха все по-силно и по-вѣщо, ревностни за успехъ въ своето изкуство. И удряха отъ день на день по-дръзко и по-жестоко, а стария фелфебелъ крещѣше съ пѣна на устата:

— Отлично! Превъзходно!

О, бедна, бедна чучула! Кой чуваше нейнитѣ вопли и стонове въ безкрайната нощь на отчаяна, пъклена ненависть? Кой чуваше нейния безгласенъ ропотъ? Слѣпи налитаха отгоре ѝ войницитѣ, съ оглушени отъ бойния крѣсъкъ уши. Тѣ не чуваха и не виждаха страшната безмълвна мжка, въплотена въ мръсния парцалъ.

Но една нощь, една мрачна нощь, нощь на бездънно мълчание, когато Богъ разкрива душата си за всички безгласни страдания, скрити въ дълбочинитѣ на земята, когато замира живота и на последната трѣвица, за да се обърне цѣла тя въ слухъ, — останала сама въ полето, съ безброй зинали черни рани, застана и зави отъ мжка къмъ небето мръсната и разбита чучула. Настръхна на своя постъ часовоятъ. И скоро той видѣ какъ, страшна посредъ мълчанието на нощьта, сламената кукла започна да маха ржце въ мрака, сякашъ се заканваше нѣкому. Подъ напрежението на нейния ропотъ кóла се прегъваше надъ земята и скърцаше зловѣщо. Още малко — и тя бѣ готова да се откжсне отъ земята и да хвръкне далечъ надъ полето, съ разкжсано туловище, обезобразено лице и изсъхнали черни ржце.

Тогава като гарвани се втурнаха облацитѣ по небето и вѣтроветѣ като гладни псета, гонени изъ мраковетѣ отъ неукротимия бѣсъ на разрушението, хукнаха блуждающи по земята съ вой до Богъ. Въ мрачно предчувствие се сгърчи часовоятъ, а върху острието на неговата пушка собствената му душа пронизана запищѣ съ всичка сила.

— О, буря се вие надъ нашите глави, братя!

И нея нощь хиляди сърца се откриха за най-зловѣщата пѣсень на нощьта. Хиляди сърца затрептяха наведнажъ, ведно съ горитѣ, съ кжщитѣ, съ полето...

Средъ общия трепетъ на мрачно предчувствие само раздраната чучула, пияна отъ злобна радость, клатѣше изтърбушения си коремъ и ревѣше срещу небето.

Шакалитѣ изплашени отъ нейния ревъ потънаха въ горитѣ, и бухалитѣ затвориха пророческитѣ си очи предъ мрачното зрелище, което виждаха тъмитѣ на нощьта; а плъховетѣ потънаха дълбоко въ земята, защото усетиха, че иде голѣмата река отъ кръвь. И върху тази река озжбенъ се хилѣше Ужаса, предъ който едничка чучулата се заливаше съ смѣхъ.

На другия день, свободни отъ ярема на нощния страхъ, като вихъръ полетѣха срещу нея щиковетѣ, и подъ безбройнитѣ удари тя се превиваше, чупѣше ржце, подгъваше нозе и пищѣше, пищѣше — пияна отъ болка и ненависть. Настръхнала я слушаше земята и трупнѣше подъ нея.

— Зълъ духъ обитава въ нея, — говорѣха войницитѣ единъ на другъ.

И сякашъ за да изгонятъ тоя злокобенъ духъ, тѣ удряха още по-свирепо, и съ това си отмъщаваха за страховетѣ презъ нощьта.

Кой отъ часовоитѣ не е трепералъ предъ нея? Чие сърце на воинъ не се е смръзвало предъ зловѣщия нощенъ писъкъ на всички нейни рани?

— Удри, удри, удри! — ревѣше безъ умора стария фелдфебелъ. Смело! бързо... силно... така!

Но съ избоденитѣ си отъ щиковетѣ очи тя видѣ първа огромния червенъ облакъ, който летѣше къмъ тѣхъ, като птица, съ стоманенъ клюнъ и огнени криле.

Тогава, цѣла изтръпнала отъ неутърпелива жажда за мъсть, когато сигнала за тревога прекжсна всички атаки противъ нея, тя лудо запищѣ отъ радость.

Живи чучули настжпваха въ нощьта, и, притѣснена, изтласкана на заденъ планъ отъ тѣхъ, тя се чувствуваше вече освободена отъ острието на щиковетѣ Войницитѣ бързо се въоржжаваха, съ души обременени отъ леда на предсмъртното мълчание. Черни орждия издигаха къмъ небето алчни гърла, сякашъ се готвѣха да разрушатъ престола на Бога. Полето бѣ настръхнало подъ издутия мълниеносенъ коремъ на небето, птицитѣ потънаха въ горитѣ, и пжтя, който водѣше къмъ враговетѣ, нашепваше нѣкаква черна и прокобна тайна.

— Тѣ идатъ! — бѣ общия безгласенъ викъ, подъ който всѣко сърце се разкжсваше и обливаше съ кръвь.

Тѣ идѣха — таинствени въ сѣнката на отчаянието и страха; въоржжени съ могжща слѣпа вражда, подъ кървавата метла на която земята се разголваше и зъзнѣше отъ ужасъ.

Тѣ идѣха — врагове на себе си и палачи на една и сжща майка.

И тамъ, кждето съ безгриженъ смѣхъ и весели шеги тѣ се нареждаха за атака срещу безволната чучула, на сжщото мѣсто, почернѣло отъ нейнитѣ мжченически сълзи, тѣ се срещнаха като две мрачни и слѣпи стихии, решени да се унищожатъ въ безумна борба.

И стария фелдфебелъ, който бѣ командувалъ противъ нея всички атаки на лудостьта, сега, пиянъ отъ своята собствена кръвь, ревѣше съ прегракналъ гласъ:

— Удрете, удрете, момчета!

А мръсната чучула съ злораденъ смѣхъ повтаряше следъ него:

— Удрете, удрете! — въ сърцето, въ очитѣ, въ корема...

И пронизани отъ щиковетѣ въ сърцето, въ очитѣ, въ корема, единъ следъ другъ падаха войницитѣ като гнили снопове. Но идваха нови и атакитѣ се подемаха съ нова ярость, защото всички бѣха опиянени отъ виното на кръвьта.

Подъ мръсния саванъ на небето земята захърка като умираща старица. Единъ демонъ на отчаянието и ненавистьта впиваше огнени нокти въ нейната сбръчкана стара кожа. Ужаса размахваше черни криле надъ равнината и всѣка жива тварь се задъхваше въ неговата ледна сѣнка.

Само чучулата се надигаше надъ земята, разперила ржце, отворила грамадно кърваво око, готова да литне въ стихията на безумието. Около нея хорото на озвѣренитѣ продължаваше да се върти съ безспиренъ адски клокотъ.

Умиращъ, задавенъ въ собствената си кръвь, стария фелдфебелъ извика за последенъ пжть:

— Удрете, удрете, момчета!... въ сърцето, въ очитѣ...

И неговото сърце, прострелено, престана да бие, а очитѣ му се затвориха за винаги.

Тогава вълната на яростьта въ последенъ отчаянъ избликъ издигна кървавата си грива и залѣ земята. Една безпредѣлна нощь поглъщаше бързо свѣта.

И въ настжпилото мълчание, въ което ехото на безброй бранни викове ечеше като таинственъ химнъ на смъртьта, само чучулата намираше въ себе си неизчерпаема жадность и пиеше съ безумна наслада кръвьта на убититѣ. Струпани въ исполинска грамада, тѣ изцеждаха своята кръвь надъ земята въ огромна тъмно червена локва, надъ която плуваше черния призракъ на озлобената чучула.

Отъ време на време единъ злорадъ гласъ съскаше въ мрака:

— Удрете, удрете, момчета! . . . Мерете се добре: въ сърцето, въ очитѣ...

Тогава, напоена съ кръвьта на своитѣ убийци, цѣла просмукана съ каль и гной, по-черна отъ най-черната нощь, окуражена отъ зловѣщия хоръ на гарванитѣ, нарастнала до исполински размѣръ, ненаситната чучула вцепи дветѣ си могжщи уродливи ржце въ небето и небето се разкжса въ бездънна кървава рана . . .

Останала сама въ мраковетѣ, тя стърчи надъ полето, и нейния зловѣщъ писъкъ изпълня съ тревога нощьта . . .

СЕЛСКО ВЪЗСТАНИЕ, радирунгъ отъ Кете Колвицъ

НИКОЛАЙ ТЕОДОРОВЪ ▪ БУРНИ ДНИ

I.

Околийския началникъ стои правъ до прозореца и гледа презъ мрѣжата на ситния дъждъ какъ по отсрещнитѣ хълмове се спущатъ надолу, къмъ града, черни тълпи. Първитѣ имъ редици вече нахлуватъ въ града, а краятъ имъ все още се не вижда. Тѣ постоянно прииждатъ иззадъ хоризонтитѣ, — хиляди, безброй.

Въ стаята на околийския началникъ се втурва стражарь и, запъхтянъ, продумва:

— Ето ги! на площада! Да стреляме!

Околийския началникъ го гледа съ разширени очи и никакъ не може да разбере, какво му казватъ. Той стиска дръжката на саблята си, прави крачка напредъ, и като пъха носа си въ муцуната на стражаря, продумва съ задавено гърло:

— Идатъ!

— Тъй вѣрно, господинъ началникъ! Идатъ. Да стреляме!

Началника се смѣе. Хе, хе, хе! Това не е смѣхъ — това е злокобно грачене, което се носи изъ празнитѣ стаи на управлението, блъска се по стъклата на прозорцитѣ, танцува въ жглитѣ. Стражарьтъ отстжпва, олюлява се поразенъ отъ неговия смѣхъ и изчезва надолу по стълбитѣ.

Тихо. Началника застава отново до прозореца, бърше стъклото и гледа съ напрѣжение черното множество, което се спуска надолу по хълмоветѣ: — Навънъ, подъ сивия саванъ на есенния дъждъ, става нѣщо такова, което никога до сега не е ставало, нѣщо необятно, страшно, величествено, което обхваща всички земи и пространства и което на може и не бива да се спира. Началника оглежда стаята, картинитѣ, мобилитѣ, завеситѣ съ тжпо любопитство и въ тая минута той разбира, че всичко което го заобикаля има само временно, мимолетно сжществувание, че всичко скоро, много скоро ще изчезне, като непотрѣбно, излишно и жалко. Портрета на министра. Но това не е портретъ на живъ човѣкъ, облеченъ въ такава огромна власть, а нѣкаква сѣнка отъ нѣкакво далечно минало, увиснала безъ всѣкаква нужда въ своята нова бронзова рамка на стената. Началника се отпуска отмалѣлъ на креслото и вперва погледъ въ черния лъскавъ револверъ, сложенъ на масата. Черното дуло на цѣвьта, обърнато къмъ лицето му, изведнажъ започва бързо да расте, става огромно, като кратеръ на вулканъ, зиналъ страхотно предъ него и готовъ да го погълне. Една страшна бездна, отъ която вѣе хладъ, сякашъ самата смърть размахва тамъ криле. — Началника потреперва. Той усѣща какъ коситѣ му шръкватъ нагоре и полека повдигатъ фуражката му. Зжбитѣ му тракатъ. И колкото повече се мжчи да ги спре, толкова повече тракатъ. Съ безуменъ ужасъ стои той предъ хладната черна бездни и не може да направи нито едно движение, не може да издаде нито единъ звукъ. Хиляди студени ржце го сковаватъ къмъ креслото.

И внезапно въ мозъка му блѣсва като мълния ясна, жива и опредѣлена мисъль:

— Революция!

Той скача и съ нечовѣшки гласъ крѣщи:

— Революция! Да стреляме! Да стреляме! Да стреляме!

Той грабва револвера отъ масата, хвърля се къмъ прозореца, разтваря го съ единъ юмрукъ и, безъ да съзнава точно какво прави, стреля навънъ, — бързо, едно следъ друго, нататъкъ, къмъ чернитѣ мравуняци по хълмоветѣ. Но както стреля, изведнажъ ржката му клюмва. колѣнитѣ му се подгъватъ и той се струполява до самия прозорецъ.

Отъ зеления му мундиръ започва да се цеди алена кръвь и бавно да се стича по мръсния подъ къмъ вратата.

II

Площада гъмжи отъ мжже — мокри до кожа, съ увиснали мустаци и съ трѣскаво озъртащи се очи, които блѣстятъ като фосфорни свѣтлинки изподъ вдигнатитѣ качулки на ямурлуцитѣ. Отъ страничнитѣ улички постоянно приижждатъ — все такива черни, мокри, прегърбени, съ пушки или просто съ сопи. Всички се блъскатъ единъ *о* другъ, говорятъ високо, псуватъ или подсвиркватъ. Но времето минава. Часъ, два, три. Дъжда се просмуква въ дрѣхитѣ, стича се по цѣвитѣ на пушкитѣ и загасява запалената цигара.

— Кога ще дойде войската?

— Нѣма ли тукъ кой да се разпореди?

— Добъръ човѣкъ бѣше.

— А бе, добъръ, добъръ — ама стрелялъ.

— Началникъ ли е, — не ми го хвали.

— Ш-ш-ш-тъ! Това не е ли барабанъ?

Нѣкжде далече бие барабанъ. Отначало ударитѣ долитатъ глухо, нетрайно и унило, сякашъ измокрени и размекнати отъ дъжда и влагата. Но всѣки мигъ тѣ ставатъ по-крепки, настойчиви и смѣли. Ето! Трамъ-та-ра-тамъ! Трамъ-та-тра!... Въздуха става по-сухъ и по-лекъ при дишане. Очитѣ блѣсватъ отново.

— Сторете пжть!

Блъсканица. Всѣки иска да се дръпне, за да стори пжть, и всѣки иска да иде напредъ, за да види.

А тѣ идатъ — въ стройни редици, съ барабанчикъ отпредъ и единзнаменосецъ. Знаменосеца! Това е попъ, истински свещеникъ, голѣмъ, широкоъ плещестъ, съ гжста черна брада и калимявка.

— Той е! той е! —

— Не го ли познавате?! — Да живѣе! — Да живѣе революцията!

И цѣлото това черно море отъ хора се люшка като пияно, и реве съ живи, мощни викове. Хълмоветѣ треперятъ. Кърваво червеното знаме се вѣе надъ главитѣ.

Нѣкой се опитва да говори. Никой го не слуша. Тогава надъ тълпата израства голѣмата черна и могжща фигура на попа. Всички уста млъкватъ, всички погледи се устремяватъ къмъ него.

— Другари! започва той и неговия гръмъкъ гласъ като боенъ зовъ се носи надъ хилядитѣ . — Часътъ на освобождението дойде. Великия часъ на пролетарската революция! Нашата победа е близо. Възкръсва правдата, равенството, любовьта.

Говори попътъ и неговитѣ думи като електрически вълни люлѣятъ тълпитѣ.

III

Привечерь, когато савана на дъжда стана пепелявъ и тежъкъ, като оловена пара, надвѣсена надъ кжщитѣ, далече, татъкъ по хълмоветѣ, пропукаха пушки. Първитѣ пушки.

Презъ затихналия градъ преминава въ силенъ галопъ въоржженъ конникъ. Едно куче завива — продължително и злокобно. Нѣколко жени прибѣгватъ отъ порта въ порта, нѣколко прозорци се отварятъ и пакъ съ шумъ се затварятъ. Патраулитѣ бавно крачатъ изъ кальта, спиратъ се по жглитѣ, прислушватъ се и пакъ продължаватъ съ бавни, тежки стжпки.

Пушкитѣ сѣкватъ. Тишина.

Вечерь, — черна и притѣснена. Нито единъ звукъ, нито една свѣтлинка. Чува се само монотонния ромонъ на дъжда и отмѣренитѣ тежки стжпки на патраулитѣ. Часоветѣ минаватъ. Не — тѣ не минаватъ: — Тѣ всички сж замързнали въ тая тежка минута, въ тоя безконечно дългъ мигъ безъ свѣтлина и звукъ. Съ зловѣщо скрибуцане прѣзъ града минава кола. Тогава задъ всички стени, нѣкжде подъ земята или високо въ въздуха, се понасятъ много гласове, ридания, молитви: — молитви за убититѣ.

При зори дъжда спрѣ.

IV

Утрото се ражда — чисто и безоблачно, като усмивка на дете.

Горе, на хълма, обгърната въ утринната дрезгавина, стои права, съ лице къмъ изтокъ, висока женска фигура. Това е жената на директора на прогимназията. До нейнитѣ нозе седи попа. Той поема дълбоко дима на своята цигара и бавно, като пророкъ, говори.

— Вие не трѣбва да плачете, госпожо. Той умрѣ за освобождението на човѣка-робъ. Нима може да се скърби предъ великитѣ подвизи? Ето, погледнете наоколо, — вижте, колко мжже сж тукъ, и надолу, хее — виждате ли? чакъ до желѣзопжтната линия, и по-нататъкъ — това сж безсмъртници, готови да умратъ до единъ подъ знамето на революцията. Госпожо, това сж отруденитѣ синове на земята! Да умрешъ въ тѣхно име е милионъ пжти по-велико, отколкото да умрешъ въ името на който и да било другъ кумиръ. Това сж отруденитѣ синове на земята.

Жената мълчи, поема съ пълни гърди свежия въздухъ и гледа далечнитѣ простори, кждето въ сребърни мъгли се кжпятъ виолетови и розови блѣсъци. Далечния хоризонтъ багренѣе. По небето, още кобалтово, плуватъ, като безгрижни фантастични птици, малки облачета.

Въ очитѣ на жената блѣсти новия день. Въ душата ѝ се утаява, бавно и тихо, като сънь, скръбьта по жертвата. И когато слънцето изгрѣва — голѣмо и огнено, като победоносенъ символъ, — тя разбира: — Широкото поле се изпълва съ милиони измжчени и бледи хора, които простиратъ молитвено своитѣ сухи ржце къмъ възходящето огнено слънце и плачатъ отъ радость, и благославятъ, и пѣятъ химни на новия день. А посредъ тѣхъ, правъ, съ пламтящи очи, стои той и сочи имъ победатата на изтокъ и говори нѣщо, което тя не разбира, но което е хубаво и пламенно и свято. И неговия гласъ като тржбенъ сигналъ се носи надъ милионитѣ глави на освободенитѣ роби и ги зове, и ги благославя. А слънцето, голѣмото огнено слънце го увѣнчава съ ореолъ отъ кърваво червени рубини.

Тя вдига дѣсница и сочи просторитѣ.

— Тамъ! Тамъ! Къмъ вѣнцитѣ отъ кървави рубини!

Деньтъ дойде.

V

По цѣлата бойна линия е спокойно. Едни се връщатъ въ града за хлѣбъ и вода, а други копаятъ окопи, трети цѣлъ день крачатъ нагоре-надолу, пушатъ цигара следъ цигара и мълчатъ.

Късно, вечерьта, разузнавачитѣ се връщатъ и съобщаватъ, че на надолу по желѣзопжтната линия се движи войска.

— А може и да не е войска, — продължава единъ десетникъ.

— Не, войска е.

Никой повече не възразява.

Нощьта, —звездна и тиха се спусна надъ земята. Презъ тая нощь на черни

предчувствия и свѣтли надежди всички сърца тупятъ по-силно, и всички дѣсници стискатъ оржжието по крепко отъ всѣкога.

Въ тая нощь на изпитания и колебания човѣшката душа се разголваше и потреперваше при всѣко изшумуляване на храститѣ. Но сжщо така въ тая нощь на несбжднати победи имаше човѣшки души, които блѣстѣха като факли, и зовѣха трѣсъка и кръвьта на сражението.

И сражението дойде. При първитѣ лжчи на слънцето, долу въ равнището, отвждъ желѣзопжтната линия, изпращѣха първитѣ пушки. Изпращѣха и спрѣха. По окопитѣ пробѣгаха двама трима, давайки бързи нареждания. Войската се развиваше въ широкъ фронтъ долу, въ полето, и лѣвото ѝ крило правѣше голѣмъ завой, съ явното намѣрение да се яви въ страни на бойната линия.

Надъ полето, надъ хълмоветѣ, надъ цѣлата земя настжпва страшна кристална тишина — която предшествува всички сражения, сякашъ въ тая сждбоносна минута смъртьта произнася своитѣ заклинания.

И изведнажъ въздуха се разклаща отъ тежкия гърмежъ на орждие, — орждието на робитѣ.

Започна се! Куршумитѣ пищятъ. Картечницитѣ виятъ като чакали. Кратки, високи команди. Хълмоветѣ се срутватъ, изравняватъ се съ полето, пакъ се издигатъ, растятъ, сливатъ се съ небето. И нѣкой пѣе — не, пѣятъ милиони:

— Роби, роби на труда!...

Доловетѣ кънтятъ. Просторитѣ отгласятъ пѣсеньта. Войската е смутена. Отстжпва. На желѣзопжтната линия попътъ стои при орждието и командва:

— Огънь!

И голѣмата му черна брада се развѣва, а очитѣ му блѣстятъ, като слънца. Като истински черни слънца.

Нова атака.

— Стреляйте!

— Патронитѣ се свършиха!

— Огънь!

И събиратъ се хоризонтитѣ и пакъ се отдалечаватъ, и много слънца блѣсватъ на небето, за да се удавятъ веднага въ кръвь и черенъ мракъ.

— Стойте!

— Ето ги! Тѣ сж въ тила ни.

Хълма мълчи. Лѣвото крило се още държи.

— Сбогомъ, другари! Да живѣе револ...

Задъ върбитѣ блѣснаха щиковетѣ.

— Стреляйте! Ето ги!

Изтрѣщѣха пушкитѣ

— Другари, отстжпвайте! Ние сме заградени!

Пръстена отъ блѣстящитѣ щикове се стѣснява.

— Дайте ми знамето!

Върху горещото орждие стои попътъ и развява знамето. Не, той не стои върху орждието, а високо нѣйде, въ облацитѣ, и неговото кърваво знаме се вѣтрѣе надъ цѣлата земя — надъ всички земи и небеса.

Попътъ се люлѣе увисналъ на единъ стълпъ.

Гърмежитѣ пресѣкватъ единъ по единъ.

Тогава настана онова, което не виждаха по-рано блѣсналитѣ очи на надждата: настана часа на отчаянието и ужаса — — — Червения смѣхъ се изкиска зловѣщо надъ бѣгащитѣ селяни — — —

Бунта на робитѣ бѣ потушенъ.

Слънцето клони къмъ хоризонта. На западъ, задъ планинитѣ, пламватъ пожари.

ЯСЕНЪ ВАЛКОВСКИ ▪ ГОДИНАТА

Въ тия кухи мастилени нощи
разядени отъ блатна ръжда
годината мъкне свойтѣ мощи
подъ сивитѣ коси на дъжда.

Бледа като картонна декора
въ спазмитѣ на пламналъ кржговрътъ
тя поглежда въ стъклена умора
отъ сухото дъно на страхътъ.

Ето идатъ избѣлѣли днитѣ —
белѣзани съ тебиширъ чела —
съ лепкавъ ужасъ стаенъ въвъ очитѣ
като фенеръ съ разбити стъкла.

Кървави кинжали начъртали
надъ вратитѣ злобенъ иероглифъ —
ето мракътъ на черни парцали
пиянствува въ жгъла мъгливъ.

Книжна маска съ пречупени вежди
азъ ги гледамъ разчорленъ и грубъ:
връзъ гърба ми въ дървени одежди
годината тежи като трупъ.

Тя припомня прашна, извѣхтѣла
зато старъ отлепенъ некрологъ:
ка кръвьтапа стръхнала прелѣла
жладенеца на кошмаръ дълбокъ;

за села разкиснати отъ влага
въ клещитѣ на сплетенъ кръстопжть,
за смъртьта притиснала въвъ мрака,
като плячка, на цѣлъ святъ трупа.

Въ тия кухи мастилени нощи
разядени отъ блатна ръжда
годината мъкне свойтѣ мощи
подъ сивитѣ коси на дъжда.

Отъ М. Мецгеръ

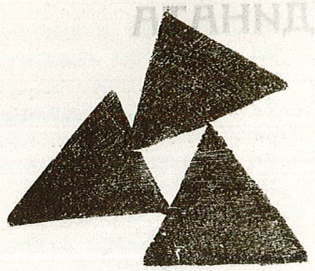

СВѢТЛИНА И СВОБОДА. На потъмнѣния небосклонъ на обществения ни животъ миналогодишния септемврий остави една огнена и гнѣвна диря — едно знамение. За полицията работата бѣше проста: тя заклейми мжченическия месецъ като неблагонадежденъ и задуши въ кръвь началото на една дълбока обществена драма, предъ духовната фабула на която ще колѣничи единъ день човѣшката съвесть. Съвременницитѣ сж още много дребни по духъ, за да разберат, какво ругаха миналата есень. Намъ е тежко да говоримъ за кървавата есень, презъ която погинаха много близки хора и много надежди. Но при свѣтлината на свѣткавицата ние видѣхме дълбочината на бездната, откждето пращаме зовъ къмъ свободната обществена мисъль да ни подаде ржка. Гинатъ хора, гине народъ въ тъмнината; престжпно е мълчанието — и ние говоримъ. Защото огромно е страданието, а бунта — великъ. Време е да развржемъ раитѣ си, за да се огледатъ въ тѣхъ пазителитѣ на закона, които въ негово име посѣкоха цѣлъ народъ. Напразно! Днешния строй носи въ сърцето си катастрофата: септемврий бѣше първия параличенъ ударъ. Ние сме свидѣтели на лицемерно и жестоко време, когато гине всичко, което не се купува и не се продава. О, ако възстаналия народъ се бѣше продалъ! Но той не се продаде и неговата дързость удавиха въ кръвь. Ето — предъ тази пролѣна кръвь ние идемъ да изповѣдаме днесъ нашитѣ нови надежди. Всичко бѣше лъжа, всичко, на което ни заставяха да се кланяме въ тъмнината. Лъжа е правото да се подтискатъ хората. Лъжа е правото да се събличатъ, ограбватъ и изгонватъ себеподобнитѣ на улицата. Лъжа е правото да се звѣрствува! Истина е правото на животъ и свобода, защото то е естествено и общо право. Обществения животъ трѣбва да почива върху здравия разсждъкъ. Кжде е причината на онази дълбока трагедия на обществената съвесть, която е разпъната днесъ между полюситѣ на подтисничеството и бунта? Идолопоклонството предъ собствената ни личность — ето тъмния, жестокия култъ, на който се кланятъ онѣзи, които търгуватъ съ хората. Това слѣпо мирозрение узакони престжплението въ практиката на обществения животъ; създаде противоречията въ обществото, които повлѣкоха подире си кръвьта и огъня. Индивидуализма, вулгарниятъ индивидуализъмъ на лѣностьта и властолюбието — ето духовната проказа, която отравя живота. Жертва на това мрачно вѣрую станаха — въ литературата — Макбетъ и Кириловъ, които изкупиха съ кръвь една жестока лъжа; жертва на тази лъжа — въ живота — е обществото, което пада въ духовно израждане безъ нѣкой да се запитва, кжде отива оня, който върви съ вързани очи. Катастрофата ще дойде съ трѣсъкъ и гения на полицията ще се окаже безсиленъ да задържи една лъжа, която ще падне въ прахъ. На какво крепимъ ние надеждитѣ си? На народа — титанъ, който лилипути клаха, но който е безсмъртенъ! Въ духовнитѣ недра на народа ние виждаме непресъхнали извори, въ чиито дълбочини е отразено едно велико и свободно бждеще. Една друга мждрость, която ще превърне земята въ обща родина на човѣцитѣ защото тѣ всички сж равноправни деца на живота. Въ днешното преходно и сурово време — въ дванадесетия часъ, буднитѣ трѣбва да бждатъ на стража! Кои сж тѣ? Които не сж продали умътъ и сърцето си. Нека тѣ останатъ при измжчения титанъ, да превржатъ ранитѣ му и да не искатъ награда. Защото предъ лицето на близкия день тѣ ще останатъ. Въ деня на септемврийската годишнина революционната интелигенция у насъ трѣбва да запали духовното огнище на народа, за да сгрѣе той примръзналитѣ си пръсти, защото е още нощь и студено. Нека тази интелигенция се сплоти поблизо около свободното разбиране на живота, около най-възвишенитѣ постижения на човѣшкия духъ, да откърми съ тѣхъ подрастващето поколение, да го научи да не се продава, за да разбере то нашето страдание, идеалътъ и борбата ни. И когато престанатъ да се продаватъ хората, робството ще изчезне, защото ще изгубятъ стойностьта си знацитѣ, които купуватъ хората. Намъ е болно да гледаме, какъ значителна часть отъ народната интелигенция е слѣпа още. Едно е истина: че ние всички дълбоко въ душата си обичаме свободата и справедливостьта. Всѣки отъ насъ, въ отношението къмъ себе си, е мждъръ, защото напипва пулса на живота, и по него се води. Нека онова, което ние за себе си сме прозрѣли като върховенъ смисълъ и като единствено съдържание на личния ни животъ, нека го издигнемъ като общественъ идеалъ, ако искаме да бждемъ честни предъ себе си. Нека съборимъ въ сърцата си преградитѣ, които ни отдѣлятъ отъ хората, ако искаме да бждемъ свободни. Така по-лесно се страда и по-мжчно се пада. Ако нашия пжть къмъ свѣтлината и свободата е лошъ, нека ни осждятъ пазителитѣ на закона; ако този пжть е истината на живота, тя ще ги изобличи, защото тѣ я осждиха. Ще се надигнатъ сѣнкитѣ на паднали предтечи въ траурно шествие отъ единия до другия край на свѣта; истината ще застане като сждникъ надъ окървавената съвесть на всички палачи и нѣма да се върнатъ въ роботѣ си мъртвитѣ, до като не станатъ живитѣ.

Септемврий! трагиченъ и великъ месецъ: нашия взоръ е обърнатъ къмъ зората и въздишкитѣ не ни тежатъ!

Георги Василевъ

ПОЛИЦЕЙСКА КРИТИКА. (По случай конфискуването на Пламъкъ.) Читателитѣ знаятъ факта: нѣколко дена следъ излизането на 6 кн., отъ градоначалството се дава заповѣдь по всички софийски участъци да се конфискува отъ всички будки и книжарници 6 кн на „Пламъкъ". Сжщевременно единъ полицейски постъ е поставенъ въ администрацията на списанието. Следъ нѣколко часа стражари съ кола откарватъ въ IV пол. участъкъ всички налични въ администрацията книги отъ списанието и отъ библиотека Пламъкъ. Никакво писмо. Никакви обяснения. По чия заповедь? По каква причина? Това не ни се каза нито въ Градоначалството, нито въ Общ. Безопасность. Списанието е конфискувано и въ провинцията. Може би като резултатъ отъ нашия протестъ до прокурора — следъ две-три недѣли ни се повърнаха отъ участъка книгитѣ отъ библиотеката и отъ списанието — отъ 1 до 5, като остана конфискувана само 6 кн.

Това е факта. Той не ни очудва. Той е само симптоматиченъ за времето, въ което живѣемъ — време на изключителни закони и изключителна реакция. Забранено е —

да се говори
да се мисли
да се пише
да се чете

а най-сетне и

да се живѣе.

И хладнокръвно се посѣга върху човѣшкия животъ. Нѣматъ право да живѣятъ ония, които говорятъ не това, което говори напр. г. генералъ Русевъ; или ония, които мислятъ не така, както мисли напр. г. министъръ-председателя; или ония, които пишатъ не така, както пише напр. г. проф. Н. Милевъ; и ония най-сетне, които четатъ и нѣщо друго, освенъ в. в, „Свободна Речь", „Демократически Сговоръ". „Слово", „Миръ" и сп. „Златорогъ" . . . Черното слънце на 9 юний, което изгрѣ въ името на разни хубави работи, като свободата, конституцията, потъпканитѣ граждански права, социалната правда, културата и народното преуспяване, припече твърде силно надъ главата на народа. Въ името на „мира и тишината" правителството обяви за недопустими въ политическия животъ средствата на насилието — — и инсценира масовото септемврийско клане; обяви следъ това за допустима само „борбата на идеитѣ" — — и създаде законъ за преследване на „идеитѣ", законъ който забранява всѣко мислене — фамозния „законъ за защита на . . . (какъвъ цинизъмъ!) — на държавата"! Правителството иска народа *да не мисли;* защото такова е понятието за *народъ* у днешнитѣ високо културни управители на България: народъ значи *стадо*, което не мисли — зарадъ него мислятъ неговитѣ управители. „Началство лучше знаетъ!" — тоя фелдфебелски принципъ отъ срѣдата на 18. вѣкъ извиква днесъ смѣхъ. Ний не вѣрваме, че „началството", нито пъкъ градоначалството знае всичко най-добре и че може да изрича критическа присжда надъ литературни произведения. Ний не признаваме нито дори възможностьта да сжществува полицейска критика. И не само ний, не

само Пламъкъ, но цѣлия български народъ не признава правото на началството „всичко да знае". Народа мисли! Въпреки пламенното желание на тоя или оня да не мисли. И това е великия моментъ, на който сме съвременници: пробуждането на народа, неговата еволюция отъ „стадо" до народъ. — Глупци! още не сж измислени средства съ които да може да се унищожи народъ. Още по-малко народъ, който мисли. Още по-малко днесъ, когато всички народи въ свѣта узрѣватъ да бждатъ сами господари на сждбата си, безъ да я повѣряватъ въ ржцетѣ на други — „избрани" или натрапили се чрезъ насилие — господари. Това е дълбокия смисълъ на колосалната криза, която преживява днешния свѣтъ. Слѣпецъ, който не вижда това; дважъ по слѣпецъ всѣки авантюристъ, въобразяващъ си, че може да наложи своята воля на единъ народъ, който започва да мисли. Мисълта не търпи господари, а още по-малко тирани. Знаменити тирани на миналото — князе, херцози, дукове, царе —, въпреки всичката своя свирепость, въ времена, когато народътъ е билъ още „стадо", не сж успѣвали да задушатъ безшумната, но огромна вълна на недоволството около себе си — и краятъ имъ е билъ печаленъ. Още по-малко е възможно това днесъ, когато отдѣлната личность умира обсадена въ крепость безъ провизии . . .

Конфискува се б кн. на Пламъкъ. Може да се конфискува и настоящата книга. Може Пламъкъ да бжде спрѣнъ. Може да не сжществува списание Пламъкъ. Но нѣма въ свѣта пожарна команда, която да може да угаси пламъка на мисълта.

Ний не протестираме противъ конфискуването на Пламъкъ. Ний мълчимъ. („Мълчанието е убѣжище на мисълта"). Днешната литературна рекция казва на читателитѣ абонати своя необходимъ императивъ:

„Мислете и четете тайно!"

Така зрѣе литературната... „конспирация". Но ний нѣма да се съгласимъ съ присждата на полицейската критика, която ни кара да пишемъ това, което нито мислимъ, нито чувствуваме; да пишемъ, че народътъ е щастливъ, когато лежи поваленъ въ кърви, да пѣемъ за аромата на розитѣ и за пѣснитѣ на птичкитѣ, когато до насъ долита само вонята на гниещи полузаровени трупове, писъци на гладни деца и майки въ черно . . .

Защото:

Ний знаемъ, че само възторзитѣ и болкитѣ на народа сж истинската кърма на отдѣлния и неговия духъ; и затова — презираме идеалитѣ на шъпа охолници, които се чудятъ какъ да запълнятъ празнотата си, какъ да пропилѣятъ излишното си време отъ 24 часа всѣкидневно.

И ний ще повторимъ това, което заявихме като credo още въ 1 книжка на Пламъкъ:

Ще останемъ тамъ дето е народа! За да останемъ вѣрни на мисъльта и съвестьта си. И да останемъ истински родолюбци, а не „родолюбци" като ония алчни тартюфи, които съ разпалени жестове призоваватъ всѣки часъ образа на България, а въ мрака на нощьта клаха и колятъ българския народъ.

Пламъкъ

■

ДЪРЖАВА И ЦЪРКВА. Известно е каква роля играеше църквата въ националнитѣ борби преди освобождението. Тогава отъ църквата бѣ създаденъ единъ — не религиозёнъ, а просто църковенъ въпросъ. Църковния въпросъ бѣше националистическа борба противъ гръцката патриаршия. Той бѣше, така да се каже, една патриотическа акция на благородното съсловие въ България — на чорбаджиитѣ и чорбаджийскитѣ синове. „Родолюбцитѣ" отъ по-тежко, благородно-чорбаджийско колѣно — съобразно съ класовата си психология (зависяща отъ икономическиятъ имъ рахатлъкъ) — дирѣха освобождението на „народа си" по легални пжтища: чрезъ просвѣта, чрезъ училища и църкви, докато въ сжщото време широкитѣ (беднитѣ) народни слоеве, народнитѣ маси, изъ дълбочината на своето окаено положение (и политическо и икономическо) се стремѣха по други пжтища къмъ свободата — по пжтищата на прямата революционна акция, по пжтищата на централния революционенъ комитетъ въ Букурещъ (Раковски, Каравеловъ, Ботевъ) и мѣстнитѣ комитети, съ които Левски осѣя цѣлата страна. Още тукъ се разкрива съвсемъ ясно класовото разцѣпление въ срѣдата на българския народъ: народъ и чорбаджии. Два отдѣлни свѣта, враждебни единъ на другъ: Цариградъ и Букурещъ; и — въ своитѣ политически прояви — визиращи две различни тенденции: Цариградъ — просвѣта, Букурещъ — свобода; два различни метода на действие: молба предъ властьта, и — въоржжена революция противъ властьта: Цариградъ е благочинно-легаленъ, Букурещъ — смело-нелегаленъ; два пжтя: пжтя на Екзарха и пжтя на Караджата.

„Свободата не ще Екзархъ,
иска Караджата" —

пѣеше Любенъ Каравеловъ. Но дори и въ борбата си за просвѣта (ако приемемъ, че просвѣтата има нѣщо общо съ църквата) хората на църковния въпросъ — чорбаджиитѣ и хаджиитѣ въ Цариградъ — проявиха своето „родолюбие" въ духа на своята класова психология: съ голѣма доза подлость, страхливость и безхарактерность. Единъ отъ малкото „народни синове", близки до църковния въпросъ на г-да чорбаджиитѣ и хаджиитѣ — дѣдо Славейковъ — намира въ тѣхнитѣ дѣяния доста „трески за дѣлане" и въ първата годишнина на своя сатирически вестникъ „Гайда" ни дава доста материалъ за характеризиране „родолюбието" на цариградскитѣ родолюбци*). Църковния въпросъ завърши съ учредяването на българска екзархия, дѣлото на букурещката емиграция и вжтрешнитѣ мѣстни комитети завърши съ панагюрското възстание и смъртьта на Ботева.

Екзархията прояви себе си следъ освобождението на България, следъ Берлинския конгресъ, когато въ нейни ржце остана попечителството надъ оставената подъ турска власть „недѣлима часть от българското племе" — македонцитѣ. Историята тепърва ще има да установи връзката между дългогодишната дейность на Екзархията въ Македония и дѣлото на македонскитѣ революционери, да установи ролята на Екзархията въ македонското освободително дѣло. Въ всѣки случай — роля отрицателна. Цѣлата училищно-националистическа дѣность на Екзархията въ Македония имаше за единствена цель събуждането, опазването и изострянето на българско-национално съзнание у македонцитѣ. Така и дейностьта на всички македонски революционери (1895, 1903, та до последно време) бѣше сложена изцѣло върху националистическа основа. Но цѣлата тази дългогодишна политика на националистическа настървеность не даде никакви резултати, освенъ едно кърваво възстание, последвано отъ нѣкакви фалшиви реформи, и двукратната подѣтба на Македония . . . Защото шансоветѣ бѣха илюзорни: нито отъ частичнитѣ четнически сражения, нито отъ имагинерната намѣса на Великитѣ Сили трѣбва да се очаква освобождението на Македония. Днесъ е твърде късно за борби върху национална база. Предъ националнитѣ борби днесъ стоятъ други — по-насжщни: борбитѣ между класово-икономическитѣ интереси. Великата Френска Революция пробуди националното съзнание у разнитѣ поробени народи въ Европа (гърци, сърби, българи, ромжни, чехи, хървати, поляци, унгарци, белгийци, италянци и др.) и предизвика тѣхната борба за национална свобода обединение или поне автономия. Но Вел. Фр. Революция извърши и друго: тя взе социалната власть отъ ржцетѣ на старата феодална аристокрация и я предаде въ ржцетѣ на възходящето трето съсловие — буржуазията. Възхода на буржуазията се обуславяше отъ бързата еволюция на техниката. Но това обуславяше въ сжщото време и израстването на единъ новъ, огроменъ (по численость и по значение) факторъ въ социалния животъ на Европа: ра-

---

*) Гайда, сатирическй вѣстникъ за свѣстяванiе на българи-тѣ. Издава са на сѣки 15 дена. Цариградъ 15 іунія 1863 г. брой 1 и т. н. до брой 24 (15 іунія 1864). Тази литературна рѣдкость, за която не съобщава нищо дори и Ал. Тодоровъ-Баланъ въ своя „Български книгописъ за 100 години", ни предостави на наше разположение д-ръ Ив. Г. Клинчаровъ отъ своята частна библиотека. Баланъ отбелѣзва само: „Гайда, год I, бр. 1 (? 1863) — бр.; отъ бр. 16 съчинитель и издатель П. Р. Славейковъ". (Не е вѣрно: името на П Р. Славейковъ се явява върху корицата още на бр. 8 отъ 21 септемврія 1863) Що се отнася изобщо до класовата психология на цариградскитѣ родолюбци, характерна е следната епиграма-акростихъ (въ бр. 12 на „Гайда") —:

Напѣвъ комуто ся пада

Небѣ днесъ Гайдата ще възпѣй
Отъ гайдуниченъ до небеса викь,
Презъ да я й грижа че ти ся смѣй
Кв'очи-тѣ, че си клеветникъ.
Научило ѝ гласи: „нали си ти,
Мрьсно и подло що ми лѣтишъ
Ксензурно поле, съ клевети
Важни, Гайдата да удушишъ."

ботническата класа — класата на новитѣ роби, робитѣ на капитала, много по-многочислени днесъ, отколкото национално поробенитѣ. Така политическата карта на Европа стана преди всичко социално-икономическа карта; така политиката изобщо стана преди всичко социално-икономическа. Твърде скоро, въ нѣколко десетилѣтия, националнитѣ интереси отстжпиха мѣстото на икономическитѣ интереси, националнитѣ борби — на икономическитѣ борби. Политическитѣ единици днесъ, държавитѣ, и главно: така наречениятѣ велики сили, не сж нищо друго, освенъ органи на икономическитѣ интереси. А отъ тѣхъ з виси всѣка политическа проява: сжщо така и националното освобождение или обединение на единъ народъ. Затова, не чрезъ нацоналистическа борба е възможно днесъ освобождението на единъ народъ. Епохата на националистическитѣ борби завърши още въ срѣдата на XIX в. когато започва стремителния възходъ на модерната индустрия, а заедно съ това — и засилването властьта на капитала, т. е. изострянето на борбата между труда и капитала, която е днесъ ядката на всички политически и национални проблеми. Задъ всѣка политическа проблема стои днешната буржуазно-империалистическа алчность; всѣко национално освобождение зависи отъ класово-икономическитѣ интереси на близки и далечни държави. Национално чувство, патриотизъмъ, любовь къмъ родината, вѣра въ „народния идеалъ", етнически граници, историческо минало и т. н. — това сж днесъ обезценени акции, които не се котиратъ на днешната политико-социална борса; това съ халосни патрони, съ които не може да се улучи желаната птица на свободата.

А тъкмо въ тоя закъснѣлъ пжть насочваше Екзархията македонското освободително движение — пжть, изъ който се дадоха толкова много жертви, обаче безъ да се достигне желания резултатъ. И не можеше да бжде иначе: „Свободата не ще Екзархъ! . ."

Колкото за работата на Екзархията тукъ въ България — тя се прекжсва следъ освобождението. На лице излизатъ нови, чисто политически сили т. е. пакъ старитѣ църковни дейци: Цанковъ, Балабановъ, Бурмовъ и пр. които виждатъ нови задачи предъ себе си — задачитѣ на властьта. Въ България остава Св. Синодъ, като чисто църковна власть. Църковния въпросъ преди освобождението бѣше политически въпросъ. Следъ освобождението църквата си остана само църква — съ своитѣ попове, клисари, камбани, литургии, тропари, обряди и пр. Но разбира се, като институтъ съ известно вмешателство въ обществения животъ, църквата си има отношения къмъ факторитѣ на тоя животъ — на първо мѣсто: държавата. — Какви сж отношенията на църквата къмъ държавата, къмъ властьта, това може да се види отъ неотдавна излѣзлата книга на Видинския митрополитъ Неофитъ:

Видинска епархия, историческо минало и съврѣменното ѝ състояние, София 1924, 152 стр., цена 30 л. Неофитъ е единъ отъ интелигентнитѣ владици, единъ отъ писателствующитѣ владици у насъ, авторъ на нѣколко религиозни книги, бившъ ректоръ на Соф. семинария и зам. председатель на Св. Синодъ. Видинската епархия е ни интересува, но интересуватъ ни схащанията на г. г. Неофитъ, изразени въ неговата книга.

Въ редъ глави той засѣга много отъ болнитѣ въпроси на нашата съвременность, като напр. главитѣ: народно организиране; народния идеалъ; мобилизация и война; църквата и войнитѣ; политическитѣ партии; партиитѣ на блока и нац.-либералитѣ; партиитѣ на социалисти и комунисти; партията на Демокр. Сговоръ; метежътъ на комуниститѣ; жертви на комунарския метежъ; духовници жертва на комунизма и др.

Като добъръ и ревностенъ пастиръ, който се грижи за „Богохранимата си Видинска Епархия", митрополитъ Неофитъ взема предвидъ всички значителни обществени явления, които досѣгатъ „епархийското паство", resp. и „паствата" въ цѣла България. На първо мѣсто: войнитѣ, които преживѣхме. Митрополитъ Неофитъ се старае да бжде искренъ въ разказа си. Той не скрива, че „не единъ пжть чулъ да се обвиняватъ църквата и нейнитѣ представители въ военолюбие; че църквата ужъ благословила тая война" . . . Обаче, заявява Мит. Неофитъ, — „никога не се е казва о по-голѣма неистина отъ тая". Но аргументитѣ, съ които Неофитъ ужъ оборва тази „неистина", сж твърде несъстоятелни. „Блаженопочиналиятъ екзархъ Йосифъ тогава си позволи да даде единъ съветъ противъ войната. Никой не го послуша". Това, за което загатва Неофитъ, —

до колкото си спомняме — бѣше една русофилска диверсия: да не отивалъ българския народъ противъ своята „православна освободителка — Русия". Но издигна ли църквата гласъ противъ войната? — Не. И, доколкото намира у себе си искреность и съвестность, Мит. Неофитъ не затваря ушитѣ си предъ това, което казватъ „обвинителитѣ на църквата": — „вие духовницитѣ бѣхте за войната; вие отидохте съ полковетѣ; насърчавахте ги да проливатъ кръвь, учихте ги да убиватъ своитѣ братя. Това опетнява църквата, която е проповедница на мира и любовьта; Христосъ забранява войната . . ." И Неофитъ отговаря на тия обвинения: „Вѣрно е, че братоубийството и кръвопролитието се осжжда отъ Христа Господа. Сжщо това прави и църквата. (?) Но биваше ли свещеникътъ да изостави на произвола своитѣ духовни чада, събрани по силата на единъ държавенъ законъ, подъ знамето на земното отечество? Биваше ли да ги лиши отъ утѣха при най-тежкитѣ условия въ тѣхния животъ, каквито създава войната? Можеше ли той да ги изостави да страдатъ и *умиратъ* безъ изповѣдь и свето причастие(!), когато тѣ искатъ (?) отъ него тая последна духовна утѣха?" Това оправдание на църквата е едно жестоко самообвинение. Свещеника (църквата) — иска да каже Мит. Неофитъ — има своето призвание въ време на война; и какво е то? — да даде на войника брядната „изповѣдь и свето причастие" преди смъртьта му, де не го остави да умре безъ причастие . . . че въ такъвъ случай душата му ще иде въ пжкъла . . . Свещеника намира своето призвание въ време на война: да облекчава страданията на войника съ своята „утѣха", да довършва неговата мизерна смъртъ съ своето „свето причастие". Свещеника се явява като сътрудникъ на ония палачи, които инсценираръ масовото убийство на народа чрезъ война — война въ името на алчни претити, дегизирани съ блѣстящи фрази за народенъ идеалъ", „отечество" и прочее.

Първи белегъ на отношенията между църквата и държавата: църквата съдружничи на държавата въ нейнитѣ цели, свѣтски, нѣщо повече — нехристиянски цели. И самъ мит. Неофитъ, въпреки следватѣ по-нататъкъ софизми около „евангелскитѣ принципи", признава, нѣкакъ-си неволно, фактическото положение на нѣщата, което, въ първата си часть, е фикция, въ втората — действителность: „Духовницитѣ сж се молили и ще се молятъ за здравето на войниитѣ (— фикция —) и за тѣхната побѣда надъ врага!" Следващето по-нататъкъ: че „църквата (все пакъ) не е благославяла войната и по принципъ (!) не желае да има война" — е само софизъмъ. Защото — при всѣко богослужение попътъ произнася молитствени ектении за „павшимъ на полѣ брани" и „многая лѣта" за върховния вождъ на армията — „благовѣрнаго и христолюбиваго царя нашего" — „и да разточатся враги его!"

Българската православна църква — и изобщо всѣка църква — не е нищо друго, освенъ единъ спомощенъ институтъ на държавата, зависимъ отъ държавата. И така е, защото туй, което се нарича християнска църква, не е нищо друго, освенъ сборъ отъ изопачаванията на Христовото учение, начело съ езическитѣ мждрости на първия изопачитель на християнството — Апостолъ Павелъ, който казва на нищитѣ духомъ, че — „всѣка власть е отъ Бога!" — Съ други думи, както казва Ботевъ: „Бой се отъ Бога, почитай царя". И върху тази основа е сложена днесъ църквата като държавно-обществен институтъ. Този двоенъ принципъ на църквата: „бой се отъ Бога, почитай Царя" — принася двойна услуга на държавата: отъ една страна — съ страха отъ Бога, който билъ начало на всѣка премждрость, ума на народа се насочва въ областитѣ на религиознитѣ утопии и се откжсва отъ всѣка реална инициатива въ живота; отъ друга страна — съ проповедьта за почить къмъ царя се култивира раболѣпна рая отъ добри покорни граждани — изобщо, смиреномудри хорица, които оставятъ Бога спокойно да богува и властьта спокойно да властвува. Хора, които да не виждатъ никакви проблеми въ своето настояще и бждаще сжществувание. А такива хора сж нужни на държавата.

Съ този принципъ на страхъ отъ Бога и почить къмъ Царя се освещава тиранията надъ човѣка. Защото неговата философска предпоставка е липсата на вѣра въ човѣка. „Човѣка си е лошъ отъ памтивѣка", гласи тази философска предпоставка, както я фор-

мулира Свещеника въ Толлеровата драма „Маса-Човѣкъ". Въ тази драма, въ гениално написаната кратка сцена между героинята и Свещеника (символъ на църквата) сж опредѣлени съвършено точно отношенията на църквата къмъ държавата. Свещеника идва въ килията на жената-революционерка преди разстрелването ѝ съ думитѣ (цитирани по-горе) на Видинския митрополитъ Неофитъ: „Азъ идвамъ и нося последна утеха". — По чия поржка? — „На държавнитѣ власти". И продължава:

„Богъ ще прости и тебе, Знамъ това. Ти вѣрваше въ мечтата си: човѣкътъ е добъръ, и разсѣваше безименна вражда противъ свещената държава и свещения порядъкъ. Човѣка си е лошъ отъ памтивѣка." — Не, „човѣкътъ иска да бжде добъръ", възразява жената-революционерка. Но църквата не вѣрва въ това:

„Лъжа на чезнещитѣ времена . . . Повѣрвай, дъще: той дори не иска да бжде добъръ". Но вѣрата въ човѣка вика фанатически: „Той иска да бжде добъръ! Дори и когато прави зло той го скрива задъ маската все на добро". Свещеника: „Народи процъвтяватъ, народи преминаватъ — земята никога не е видѣла рай". И никога нѣма да види! Това е жестоката присжда на църквата. Лошъ е човѣка по природа и никога нѣма да бжде добъръ; никога не е имало щастие на земята — и нѣма да има; и щетни утопии сж всички стремежи за пресътворяване на свѣта, за измѣняне на свѣтовния редъ; грѣшенъ е свѣтътъ — тъмна юдоль на страдания. . . Така е писано и така ще бжде. „Човѣчеството е безпомощно". Какво остава? „У Бога само е спасението". Затова, вий благочестиви християни, оставете тоя свѣтъ, той е царство на Сатаната, оставете го такъвъ какъвто си е; отвърнете очи отъ земното — и обърнете ги нагоре къмъ Бога.

Това е всичката религиозна философия и житейска мждрость на църквата Свѣтътъ е обреченъ жертва на злото — всегда, нинѣ и присно и во вѣки вѣковъ. . . Вѣчно ще трае тиранията надъ човѣка — тиранията на „избранитѣ" надъ нищитѣ духомъ широки човѣшки маси. Вѣчно ще има септемврийски клана. Вѣчно ще има тероръ, арести и убийства. Оставете прочее всѣка надежда. „У Бога само е спасението".

— Ecrasez l'infâme! бѣ извикалъ Волтеръ още преди вѣкъ и половина.

Сжщия суевѣренъ моралъ е проведенъ и въ книгата на г. Неофитъ. „Въ проповеди, въ разговори и въ отчески съвети ние всѣкиго и всички призовавахме къмъ миръ и спокойствие. . ." Неофитъ вижда много добре страшното положение, до което доведе войната: „Прехраната на населението постепенно изпадна въ едно критическо и безизходно положение. Но краятъ на войната не се виждаше. Оскудяваше и най-необходимото за поддържане живота на населението. Всичко се събираше и изпращаше за армията. Появиха се тъй нареченитѣ спекуланти и тилови герои. Експлоатацията се разви въ широки размѣри. Започна народното бедствие. Населението оголѣ, обосѣ, изгладнѣ. Духътъ почна да отпада, морала — да се понижава. Бедствието и корупцията въ тила оказаха своето влияние на фронта. Оттамъ започнаха възмущенията и протеститѣ срещу това, що се вършеше въ тила, а то бѣше безсрамно и порочно, особено по отношение на беззащитнитѣ и осиротѣли семейства".

Но следъ войната — и до д есъ — това положение се изостри още повече: „безсрамното и порочното" стигнаха до невѣроятни размѣри. „Спекулацията и експлоатацията" се санкционираръ съ законъ. „Бедствието и корупцията" процъфтяватъ въ всичката си гротзота. Защото днесъ цѣла България е превърната въ единъ страшенъ „тилъ" съ гордо тържествующи „тилови герои".

Обаче, въпреки всичко, Негово Високопреосвещенство препоржчва „миръ и спокойствие" на „богохранимото си паство" . . . Той порицава „комунарския метежъ" презъ септемврий миналата година; разбира се . . . Защото комунаритѣ („както и въ болшевишка Русия") избили много „невинни хора — бакари": разни кметове, бакали, търговци и прочее „тилови герои" . . . Той порицава и ония духовници, които сж станали „жертва на комунизма" — най-вече попъ Андрей Игнатовъ отъ Медковецъ, който билъ ималъ „разни престжпления още презъ 1915 год." и изобщо, както го характеризира Мит. Неофитъ, билъ единъ неблагон деженъ свещеникъ . . . Но какво сж искали тия трима духовници отъ Видинската епархия (попъ Анд. Игнатовъ попъ Никола Кръстевъ съ синоветѣ си и иеродяконъ Йосифъ), та съ невероятенъ въ XX в. стоицизъмъ сж посрещнали — последнитѣ двама куршума, а първия — бесилката, надъ това г. Неофитъ не се замисля. Каквото и да сж искали, то е щетна утопия, „лъжа на чезнещитѣ времена", защото свѣта не ще стане никога по-добъръ, а всѣка власть е отъ Бога дадена.

Ами „бедствията народни"? Ами „тиловитѣ герои"? Ами „евангелскитѣ истини"?

Митрополитъ Неофитъ е голѣмъ патриотъ. И той като мнозина други мисли много за „бждащето на България". И затова, той е противъ всички ония „крайни елементи, които рушатъ народнитѣ устои". Напротивъ, той е за „хората на реда и законностьта, които на 9 юний се загрижиха за бждащето на България". Именно въ тия „хора" е надеждата на Мит. Неофита. Защото „виждайки разстроената и наранена народна душа отъ преживѣнитѣ обществени злополуки, партията на Демократическия Сговоръ желае далѣкувата душа, освенъ (!) съ средствата, съ които държавната власть разполага (!), още и съ живото слово на народната църква. Въ такъвъ случай, кой ще може да отрича, че по тоя начинъ новата партия наистина повежда измжчения народъ въ пжтя на мира, свободата и законностьта?"

(Фактитѣ отъ една година насамъ френетически и нескончаемо викатъ „Вѣрно!")

Но другаде е голѣмата радость на Негово Високопреосвещенство. Въпросътъ е за „монастирскитѣ имоти". Защото презъ миналия режимъ се извърши едно чудовищно „посегателство отъ държавната власть върху монастирскитѣ имоти". Разбира се, разбира се. Напр. монастира „Св. Кирилъ и Методий", който има персоналъ отъ 9 души, които нищо не работятъ и сжществуватъ само за слава на Всевишния — (3 иеромонаси, 1 монахъ, 1 послушникъ и 4 слуги) има 4 вола, 4 коня, 8 крави, 8 юници, 4 телци и 1 бикъ притежава 887 декара ниви, 530 д. ливади, 4500 д. гори, 40 д. градини и има среденъ годишенъ приходъ отъ 310000 лв., които се употрѣбяватъ неизвестно за какво, така че и средния годишенъ разходъ е 310000 лв. И какво беззаконие, какво светотатство: да се отнематъ земитѣ на тоя тъй необходимъ и полезенъ монастиръ! Но мит. Неофитъ „има голѣма надежда, че по въпроса за монастирскитѣ имоти ще се дойде до едно споразумение съ правителството . . ." За въ бждаще не ще „скърбимъ" както въ случая съ Брусарския монастиръ, че „тълпа отъ Брусарската интелигенция попречи да се направи единъ институтъ, който щѣше да бжде отъ полза (?) и за слава преди всичко на брусарчени — Възможно е да се споразумѣемъ съ тия добри хора, понеже сега тѣхнитѣ интелигентни водачи не проявяватъ вече това буйство . . ."

Колкото по въпроси за ползата и славата отъ монастиритѣ — ще се помжчимъ да сдържимъ смѣха си, но ще си позволимъ да цитираме още веднажъ Толлера, видния поетъ на днешна Германия, най-сетне пуснатъ на свобода следъ 5 годишенъ затворъ:

„Останали безъ смисъль вече, днесъ
мънастиритѣ замиратъ.
Подъ писъкъ на фабрични свирки
заглъхна вечерния звонъ;
Освободителната пѣсень на милионий
легионъ
Не ще замлъкне нивга вече предъ
портитѣ на мънастиря.
— — —
Ний не измжчваме плътьта си средъ
зноя на мистична бездна;
Другъ пжть намерили сме ние къмъ
правдата на Бога —
Не пжтя на молитва свята, възвишена
и строга:
Ний искаме тукъ, на земята, мира
на Царството Небесно
Ний дириме на всички роби и угнетени свободата;
Ний трѣбва да се боримъ за спасение
— тукъ, на земята".

Разума на XX в. окончателно е обезсмислилъ църквата като факторъ въ обществения животъ. Църквитѣ пустѣятъ. Единъ институтъ останалъ отъ миналото, отдавна ликвидиранъ отъ историята — това е църквата Единъ институтъ на обскурантизъмъ, разсадникъ на заблуждение и робство — достоенъ сътрудникъ въ тъмнитѣ цѣли на днешната държава — това е църквата. Само у насъ, въ България, все още се срещатъ нищи духомъ хорица — дори и въ София — които ходятъ съ мръсенъ тевтеръ въ ржка да събиратъ помощи за църква или монастиръ въ еди-кое-си село.

— Но какъ! може ли човѣчеството безъ религия, безъ вѣра? ще възкликнатъ ужасени светитѣ старци и благочестивитѣ християни. Не. Но човѣчеството нѣма нужда отъ мъртва религия — религия на робството и вѣра въ измамата. Днешното време има своята жива вѣра: вѣрата въ човѣка.

Р. Слантовъ.

ЛУНАЧАРСКИ И ПРОЛЕТКУЛТА. Руския „Институтъ за пролетарска култура (съкратено: Пролеткултъ) брои около 100,000 членове. Неговото седалище е въ Москва, а е основанъ отъ народния комисарь на просвѣтата А Луначарски — единъ отъ първитѣ духовни вож-

Луничарски

дове на съвременна Русия. Луначарски е старъ, надъ 45 години, не е умрѣлъ отъ гладъ и има да преживѣе още много и голѣми изкушения. Известни сж неговитѣ драми „Оливеръ Кромвелъ“ и „Фаустъ въ града“. Споменатия институтъ се помещава въ голѣмата Морозова палата — мѣстото на най-разновидни опити въ полето на културата и изкуството, отъ самото начало на революцията до днесъ. Тукъ се даватъ театрални вечери и се четатъ лекции тукъ се помещаватъ художествени изложби и живописни школи. Въ всички помещения блика неуморна конструктивна работа и всичко диша оня знаменитъ славянски фанатизъмъ, който е тѣсно свързанъ съ бждащето на цѣлото човѣчество. Всичко, което се върши тамъ, е съвсемъ непознато за насъ (или познато откжслечно!), а въ сжщность великитѣ и исторически подвизи на славянския гений ще оставятъ подире си и велика следа, и гениални дѣла, Днесъ то не сж вече сънища и мечти, а — реални дѣла на настоящето и още повече на бждащето.

Безъ да се гледа на политическото положение и политическитѣ отношения, длъжность е на всички тъй наречени културни дейци, интелигенти и изобщо на цѣлата прогресивна младежь у насъ да се приближи съ по-интензивенъ интересъ къмъ културното творчество на рускитѣ братя, предопредѣлени отъ историята да бждатъ предтечи на новъ порядъкъ въ свѣта, на новъ духъ на земята, на нова любовь между хората.

Пролеткулта представя само една малка часть отъ онова велико творческо напрежение което прояви Русия презъ последнитѣ мжченически години. Пролеткулта не е завършекъ нито окончателно разрѣшение на заплетенитѣ културни проблеми, но е въ всѣки случай единъ вѣренъ пжтеуказатель и гигантски замахъ, възможенъ само за славянския духъ и славянския гений. Пролеткулта не е сантиментална игра, и макаръ и разсмесенъ съ известна доза романтика, той е една сериозна работа и отлично средство да се накаратъ всички хора да почувствуватъ, че е необходимо да бждатъ активни съдѣйници въ културното творчество. Съ всички сили пролеткулта се старае, щото изкуството да престане да бжде игра на отдѣлни личности; той иска изкуството да бжде общо благо. Изкуството трѣбва да стане длъжность, а не развлечение или „наслада“. Тукъ нѣмаме намерение да изследваме до колко сж осжществени въ действителность принципитѣ на пролеткулта. Известно е, че още отъ 1905 сжществува въ Русия „дружество на пролетарскитѣ поети“. Отъ тогава до днесъ е създадена вече една малка традиция. Най-значителния неинъ представитель е пролетарския поетъ Гастевъ, когото обикновено наричатъ „руски Уитманъ“. Но и той преживѣ доста разочарования презъ последнитѣ години. Нито Гастевъ, нито Луначарски сж доволни отъ резултатитѣ. Очакваше се нѣщо много повече. „Неотдавна Гастевъ бѣ писалъ: „Пролетарската култура не е култура на труда, тъй като труда винаги е сжществувалъ, нито пъкъ е култура на експлоатирания трудъ, тъй като психологически не сжществува разлика между културата на поробенитѣ и тази на революционеритѣ, понеже и революционера винаги е сжществувалъ. Колективизъма сжщо така не е отличителенъ белегъ, както и организацията, понеже организацията е продуктъ на демокрацията и парламентаризма. И самата съветска система има сжщия духъ на организация, макаръ да служи на работницитѣ“. А Луначарски отъ друга страна казваше неотдавна: „Азъ не виждамъ повече нужда отъ пролеткулта. Той не създаде нищо ново. Поетитѣ на пролеткулта или сж ученици на Маяковски или пъкъ сж безъ каквото и да е значение“.

Но все пакъ, бѣше потрѣбно огромно напрежение и огромно старание, за да се дойде до тия — може би само временно — негативни резултати. Луначарски не жалѣше ни трудъ, ни сили, а пъкъ и неговото положение въ Русия не е съвсемъ завидно. За художницитѣ той е политикъ, за политицитѣ той е художникъ. Посредъ кръстосания огънь на това остро непризнание, Луначарски гладе своята черна брадичка, усмихва се, и рови се въ новитѣ статистически сведения за бързо порастналата грамотность; въ инзентаритѣ и японскитѣ вази на рускитѣ музеи, които се намиратъ въ пъленъ и съвършенъ порядъкъ; въ множеството списаиия, които се издаватъ изключително подъ неговъ надзоръ; въ новитѣ издаиия въ по 100000 екземпляра отъ съчинения на Достоевски, Толстой, Пушкинъ, Горки и пр. — отпечатани и безплатно разпратени изъ цѣла Русия. Най-сетне той винаги намира време да полемизира темпераментно съ крайнитѣ лѣвичари въ изкуството, които въ своето революционерство надминаватъ сами себе си. Голѣма и многостранна е работата на Луначарски. Огромни сж неговитѣ заслуги за културното равновесие презъ революцията. А може би най ценни да сж тъкмо културнитѣ постижения, които нова Русия дава днесъ на историята и човѣчеството.

Социалната революция е само средство, а културнитѣ постижения сж нейната крайна цель. Безъ своята велика, общочовѣшка културна предпоставка — културата като крайна и върховна цель — социалната революция не би имала никакво оправдание.

Любомиръ Мициччъ
(Бѣлградъ)

■

ТОЛСТОЙ. Непостижимъ въ простотата на своята логика, непоколебимъ като скала въ своята увѣреность, цѣлъ озаренъ отъ мждрата вѣтлина на старостьта, грандиозенъ въ забужденията си, великъ въ фанатизъма си, сублименъ въ маниачеството си — така и до днесъ Толстой стои предъ насъ като нѣкакъвъ модеренъ Мойсей, смръщилъ въ творческо напрежение вежди надвесени надъ апостолската му бѣла брада. Той самъ забива своята импозантна фигура, като нержкотворенъ свой паметникъ, въ началото на нашия вѣкъ — твърде голѣмъ за възторга на почитанието, недостижимъ за стрелитѣ на враждата. Единъ отъ великанитѣ на човѣчеството — той внушава благоговейно мълчание еднакво и на ония, които не харесватъ неговитѣ художествени произведения, които не сж съгласни съ неговата естетика, както и на ония, които не обичатъ да се замислятъ надъ религиозно-етически проблеми, които не откриватъ спасение въ християнското мирозрение на любовьта и всепрощението. Изправенъ върху високия пиедесталъ на гения — именно като единъ отъ великанитѣ на човѣчеството — той стои надъ нашитѣ хули или похвали: той е завършенъ въ себе си, ореола на безсмъртието лежи около главата му.

И все пакъ:

Съ цѣлата си голѣмина той не запълва голѣмата бездна на проблемитѣ, които зѣятъ посредъ живота. Неговото дѣло и неговия животъ сж разжсани отъ противоречия, въ сѣнката на които се залива нашето рационалистическо съмнение. Въ своитѣ неотдавна публикувани

Воспоминанія о Толстомъ, Максимъ Горки, билъ близо до Толстоя презъ доста дълго време, ни разкрива две отъ кардиналнитѣ противоречия въ този голѣмъ духъ; ж а ж д а т а з а б е з с м ъ р т и е и свързания съ нея с т р а х ъ о т ъ с м ъ р т ь т а. Съ тънко психологическо проникване въ интимнитѣ мисли на Толстоя, Максимъ Горки иска да изкарати две състояния — жаждата за безсмъртие и страхътъ отъ смъртьта — за основни стимули на цѣлата Толстоева дейность. Една тайна вражда се чувствува въ приятелството между Горки и Толстой, но, вникнемъ ли по дълбоко въ живота на Толстоя, наистина — има нѣщо вѣрно въ острия анализъ на Горки Проповедника на християнски добродетели, богоискателътъ и съзерцателя на вѣчната свѣтлина не е свободенъ отъ много земни, езически слабости. Задъ свѣтлата осанка на възвишеность и съвършенство — въ последнитѣ му години — се крие славолюбеца, жадния за величие маниакъ, който се бои, че ще умре безъ да достигне онова всемирно поклонение, което го блазни. Може би всичко това е неизбѣженъ признакъ на голѣмия човѣкъ, но у Толстоя — споредъ споменитѣ и цитиранитѣ разговори на Горки — то достига до болезненость; цѣлъ животъ Толстой се изтезава отъ това, че никой не посѣга върху него, че арестуватъ неговитѣ издатели, а него оставятъ свободенъ, че славата не му дава мжченическия вѣнецъ на борецъ. И въ последнитѣ години на живота си той решава на всѣка цѣна „да п о с т р а д а“ за своитѣ идеи, за да се сдобие съ ореола на мжченикъ. „Пострадать“! — това е жадната мечта на цѣлото му сжщество. И той замисля да устрои знаменитото свое „бѣгство“. Но както,

ТОЛСТОЙ, гравюра на дърво отъ П. Слодки

въ преклонна възрасть, той още не може да убие стария сладострастникъ у себе си и постояно говори за жената (Горки цитира случаи и разговори), така сжщо той не може да се откжсне отъ семейството си, нѣма сила да презре тишината на домашното огнище. И „бегството“ излиза трагикомично — твърде далечъ отъ величието на мжченичеството. Защо? — Тукъ е вжзела на противоречията. Изглежда че Толстой не е билъ въ състояние да пострада за своята вѣра, да изнесе като Исуса кръста си до върха наГолгота и да увисне на него; защото вѣрата му, цѣлата негова еклектическа философия, която той разказва цѣлъ животъ въ безбройни перифрази, не е нищо друго, освенъ — претекстъ за слава. Всѣки по свой пжть дири висинитѣ на славата и величието; Толстой избира пжтя на религиозно етичната проповедь — и се впуща съ цѣлото си сжщество въ него, въ пжтя на богоискателството. И все пакъ — не съ цѣлото си сжщество. Нѣкаква неискреность затъмнява цѣлото проповедническо дѣло на Толстоя. Затова той не можа да постигне онова величие, което желаеше: да създаде чрезъ личния свой напоръ едно широко духовно възраждане въ цѣла Европа — подобно християнството въ последнитѣ вѣкове на римската империя, подобно кръстоносните походи, подобно реформацията и т. н. Може би дори — като глава на такова едно всечовѣшко движение — Толстой е сънувалъ да достигне до боготворимото безсмъртие на голѣмитѣ религиозни учители—Мойсей, Христосъ, Буда, Мохамедъ. . . И тукъ се разкрива неговата сжщина: Толостой е стихийно проявление на индивидуалистично анархическия славянски духъ. Неговата философия е расова философия на славянския гений. Затова той търси своята упора въ народа — първобитния селски народъ. Толстой е глашатай на милионната мужишка маса, която дири самоудоволетворение въ страданието: кротость, която не може да търпи яремъ, но пъкъ и не иска да го строши, защото така би престанала да бжде кротость. Динамическиятъ елементъ въ тази философия е протеста — протеста на непокорния славянски духъ. Но протеста затваря себе си въ личното съзерцание — вториятъ (пасивенъ) елементъ на славянския духъ — и противоречието е дадено: решителната крачка остава не направена, протеста не преминава къмъ дѣло. Въ Евангелието Толстой намери формулата на тоя пасивенъ протестъ: непротивене на злото съ насилие. Но задъ затворената врата на тази формула стои единъ прагъ, който той не прекрачи, чака една еволюция, която той не премина: еволюцията, която ще доведе първобитната мощь (на винаги готовия за протестъ славянски духъ) до съзнаване нуждитѣ на днешния моментъ и — до дѣло. Толстой само манифестира тази първобитна мощь въ нейното латентно състояние — но той не ѝ даде цель, не ѝ посочи пжть къмъ дѣлото.

Така преценена идеологията на Толстоя — съ огледъ на нейния расовъ генезисъ — не ще бжде може би преувеличено да се каже, че Толстой стои въ началото на руската революция, като изразъ на оня комплексъ отъ сили — силитѣ на народната цѣлина, които създадоха революцията. Толстой манифестира тѣхния обемъ, революцията имъ даде изходъ въ пжтя на дѣлото.

Толстой може да бжде отреченъ като религиозно-етическа система, но никога като цѣлостенъ изразъ на милионната мужишка маса. И въ това е може би величието на неговия образъ — тъкмо това буди възторгъ и у Ленина, който казва, за Толстоя (споредъ споменитѣ на М. Горки) —: „Каква скала, а? Каква колосална фигура! И знаете ли какво друго е чудесно у него? Това е неговия селски гласъ неговия селски манталитетъ — въ него е скритъ истинския селянинъ. До този графъ ние нѣмахме никакъвъ истински селянинъ въ нашата литература. Нито единъ!“

Нѣма нищо общо между комунистическата идеология на Ленина и религиозно етическата проповедь на Толстоя. Но Ленинъ вижда ядката — и тъкмо тя е важна и ценна; селския манталитетъ. Тоя селски манталитетъ сближава Толстоя съ революцията. Но да се отрича Толстой изцѣло и да се изкарва дори крепителъ на реакцията, като прави това Плекановъ въ статията си

Карлъ Марксъ и Левъ Толстой (Социалдемократъ, 1911) преведена отъ Георги Бакаловъ и издадена като книга № 15 отъ библ. „Новъ Пжть“ — е съвсемъ неоснователно. Още повече, че Плехановъ е едностранчивъ и недобросъвестенъ въ цитатитѣ си. Всичко може да докаже една аргументация, която се основава на откжслечни и тенденциозно напомпени цитати. И все пакъ — нищо не доказва. Защото имитира истината. А тя е известна: Толстой отрича изцѣло днешния обществен, държавенъ и икономически строй, Толстой е за неговото премахване. До тукъ и Плехановъ е съгласенъ. Има ли въ това нѣкаква „метафизика“? Въпросътъ е само за средствата. Но отъ тука започватъ грѣшкитѣ на Толстоя. Защото противоречи на всички исторически и биологически закони средството, което препоржчва той: непротивене на злото съ насилие. Впрочемъ, това не е средство, а само едно платоническо пожелание, само философско умозаключение. Всѣко философско мислене води къмъ мира на идеитѣ и идеалитѣ, къмъ едно абстрактно „идеално състояние на нѣщата“, което не познава никакво минало, настояще и бждаше, или по право — отхвръква въ едно бждаще неопределено (futurum infinitum), като надхвърля историческата последователность на живота. Така и Толстой Грѣшката му е тамъ, че плодоветѣ на своето философско въображение той препоржчва за реални средства срещу грубитѣ конфликти на днешния свѣтъ. Грѣшката му е тамъ, че той се приближава къмъ въпроситѣ на живота съ твърде много милосърдие. И какво? Въ края на краищата той самъ опровергава сабе си. Динамическо начало — пасивенъ завършекъ. Всичко се свежда до пасифистичната агитация противъ войната и отказването отъ военната служба. Но страшнитѣ проблеми на днешния животъ? Тѣ оставатъ неразрешени.

Въпроса е за насилието. Аргумента на Толстоя гласи: Насилие чрезъ насилие не се изкоренява; миръ чрезъ война не се създава; насилието ражда пакъ насилие. — Логично ad absurdum. Забравя се обаче, че има едно последно насилие, което не ражда друго насилие: насилието на истината. А де е истината? Това знае и Толстой: при милионитѣ

а не при единицитѣ. Има едно последно спасително насилие: насилието на човѣчесвото надъ паразититѣ на човѣчеството.

Толстой, както всички други пасифисти, не отрича нуждата отъ борба Но препоржчва „борбата съ идеи". Обаче, всѣка борба е насилие. „Борба чрезъ духъ е сжщо тъй насилие", казва Ернстъ Толлеръ. А борбата е неизбѣжна. Самъ Толстой цѣлъ животъ води борба съ всичкия жаръ на духа си — единъ духъ съ едрокалибрено насилие: всѣка негова книга — насилие.

Толстой проповѣдваше любовь, и тя раздвояваше пжтя му отъ пжтя на революцията: той бѣше противъ методитѣ на революцията. Но вжтре въ себе си носѣше духа на бунта — и ето какво казва единъ отъ най-пламенитѣ негови поклонници, Роменъ Роланъ, въ своята книга за Толстоя*):

„Бунтаритѣ казваха, че на всѣко зло, което властитѣ и богаташитѣ правятъ на народа, трѣбва да се отговори само съ: Отмъщение! Отмъщенае! Осжжда лиги още Толстой? Не се знае. Защото когато веднажъ той вижда какъ въ неговото село равнодушнитѣ власти взематъ отъ разплаканитѣ бедни селяни самоваритѣ и овцитѣ имъ, той безъ да ще почва сжщо да вика за отмъщение противъ палачитѣ, противъ тѣзи министри и тѣхнитѣ спжтници, които сж заети само съ търговия на ракия, да учатъ хората на убийство, да произнасятъ присжди за заточение, за затворъ, за каторга, за обесване — тѣзи хора, които сж напълно убедени, че самоваритѣ, овцитѣ, телетата, платното, които задигатъ отъ беднитѣ, намиратъ най-добро използуване въ дестилацията на ракията, съ която тровятъ народа, въ фабрикацията на смъртоносни оржжия, въ постройката на затвори и каторги и най-вече въ раздаването заплати на тѣхнитѣ помощници и на самитѣ тѣхъ".

Този аргументъ липсва у Плеханова. Но той сжществува. Сжществува въ живога на Толстоя и чете се на много мѣста въ неговитѣ книги. Не преувеличената теза, която доказва Плехановъ, изразява отношенията на пролетариата къмъ Толстоя. Толстой не е контрареволюционеръ. Толстой носи у себе си духа на бунта.

Плехановъ отрича Толстоя. Но Ленинъ казва: „Каква скала, а?!" Да повѣрваме на Плеханова, значи да повѣрваме на оная нелепа измислица на нелепъ фейлетонистъ, която плъпна преди нѣколко мѣсеца изъ цѣлата европейска и българска преса: че въ Съветска Русия били изгорени съчиненията на Толстоя, следъ като предварително били осждени отъ нѣкакъвъ специаленъ литературно-инквизиторски сждъ (какъвъ хубавъ „фарсовъ ефектъ" изподъ перото на фейлетониста), въ който сждъ Крупская, жената на Ленина, играла ролята на обвинителка, а Луначарски — на защитникъ. Нелепо е да се помисли дори. Защото: знае се много добре какво е отношението на „болшевишкитѣ варвари" къмъ Толстоя. Ясная Поляна отдавна е прогласена за национално притежание, превърната е въ свещено мѣсто на руската земя, въ музей, който се завежда отъ най-малката дъщеря ва Толстоя — Александра Львовна. Въ Москва има другъ Толстоевъ Музей, на Пречистинка № 11, който се завежда отъ другата му дъщеря — Татяна. Известно е и това, че подъ редакцията на Александра Львовна и Чертковъ, съветското правителство издаде маса непубликувани работи на Толстоя, като сжщевременно пръска безплатно въ стотици хиляди екземпляра пълното събрание на съчиненията му.

Когато знаемъ това, безпредметна става пресилената теза на Плеханова — че Толстой е контра-революционеръ —, още по-безпредметни и проповедитѣ противъ руската революция и бошевизъма отъ страна на толстоиститѣ, начело съ „секретаря на Толстоя" — Вал. Булгаковъ, който току що пуска на свѣтъ книгата Левъ Толстой и болшевизма, публични речи въ Съветска Русия (1918—1922 год.) преводъ отъ авторския ржкописъ, издание на „Посредникъ" — София, 74 стр., ц. 12 лв. Отъ кулата на абстрактния пасифизъмъ, безъ да обръща внимание на преходностьта на „пролетарската диктатура" въ Русия, Булгаковъ напада бошевишката „власть", но признава, че „Толстоя можемъ да считаме за единъ отъ най-мощнитѣ духовни предшественици на руското освободително движение, подобно на това, както Русо, безъ самъ да бѣ революционеръ, се яви предшественикъ на великата френска революция".

Макаръ да отрича методитѣ на революцията, Толстой все пакъ е близо до нея; липсва му само куража да признае нейната необходимость. Но той я вижда. „Сжществуващата уредба на свѣта е безумна", ни казва той. „Почти всички усилия на човѣшкия умъ сж отправени не да облекчаватъ труда на трудящитѣ се, а да облекчатъ и украсятъ празднотьта на празднуващитѣ". Една аномалия, която е пагубна за човѣчеството. Толстой вижда това. Човѣчеството трѣбва да я премахне. Толстой съзнава това. И то ще я премахне. Не съ пасивнитѣ средства, които препоржчва Толстой. Нощьта на заблужденията и споветѣ се раздробява въ печални отломки и — отъ Изтокъ иде свѣтлината.

Г. М.

*) Преведена и на български — „Животътъ на Толстоя", издание на Хемусъ, София, превелъ Дим. Т. Кацаровъ.

●

ЕРНСТЪ ТОЛЛЕРЪ, младия, но почти въ цѣлъ свѣтъ вече известния немски революционенъ писатель, единъ отъ героитѣ на злощастната германска революция (Бавария) презъ 1918—19 год., сжденъ следъ това отъ победоносната социалъ демократическа реакция и осжденъ на доживотенъ затворъ, е освободенъ най-сетне — следъ повече отъ 5-годишно затворничество, главно въ крепостния затворъ Нидершьоненфелдъ *). Съ излизането си отъ затвора Толлеръ е изпратилъ до работницитѣ въ цѣлъ свѣтъ (интернационала) следния позивъ, по случай 10 годишнината отъ всесвѣтовната война:

— Другари! мжже и жени на революцията! Прекарахъ ужасно изпитание, което ме доведе до едно и страшно и мизерно сравнение: погледнахъ нашето време право въ лицето. Бѣше вечерь и азъ стоехъ посредъ тревата въ една палмова градина. Ракети се пращаха на горе въ въздуха, пращѣха и съскаха многоцвѣтни свѣтлини, блѣсваха, извиваха се, и изчезваха превърнати въ прахъ. Единъ гласъ прошъпна съ радостенъ възторгъ задъ нене: „Сжщо като на фронта". Като презъ сънь отвърна жената Ехо: „Сжщо като на фронта".

Азъ свихъ юмруци и отъ устата ми се изтръгна викъ — призивенъ и умолителенъ викъ: „Вий лъжете! лъжете! Спомнете си! Спомнете си! Вий не сте на себе си, заслѣпени сте отъ тия летящи въ въздуха свѣтлини и още веднажъ: не сте на себе си! О, спомнете си, спомнете си!"

Но веднага азъ бѣхъ завлеченъ въ водовъртежа на тълпата — надъ насъ звездния куполъ на небесата разтворени въ своя вѣченъ покой.

Не се гордѣй, о човѣкъ, че стоишъ тукъ съ юмруци стиснати въ ненависть къмъ войната. Какво стори ти преди десеть години? Какво стори ти противъ войната? Германецъ или французинъ, англичанинъ или американецъ, — какво стори ти противъ войната? „Ура"! викаше ти — „Hussa! Eljen! Eviva la guerra!" Ето, това правѣше ти тогава.

Не се гордѣй, о жена, че стоишъ тукъ и знаешъ повече отъ твоитѣ останали въ неведение сестри, и обвинявашъ войната, която ти отне съпругъ, братъ, синъ. Германка или французойка, американка или англичанка, — какво стори ти противъ войната? Ти покривaше съ лѣтни цвѣтя своя съпругъ и любовникъ, своя братъ и синъ, очитѣ ти блѣсваха и, опиянена отъ сладостна скрьбь, ти го пусна да загине. Ти не се хвърли предъ колелата на влака — ти го пусна да замине.

Млади мжже и жени, какво направихте вий? Думитѣ ви бѣха радостни, стжпкитѣ ви биехаведно съ барабанитѣ: Напредъ! на война!

Казватъ, бѣхме принудени. Кой може да принуди човѣка? Никой не може да го принуди. Ний бѣхме заслѣпени, ний бѣхме роби! Роби! Всички, всички ний бѣхме роби, лѣехме гранати, задимявахме смъртоноснитѣ отровни газове. Всички ний бѣхме роби, и хвърляхме бомби надъ измжчени градове.

Другари! Погледнете назадъ! Чувате ли стененията на умиращи, заплетени въ теленитѣ мрежи? Чувствувате ли обвинителното мълчание на убититѣ, изкършенитѣ отъ гранати гори? Чувате ли мрачния ревъ на изоставенитѣ животни?

Хора, животни, гори — всичко убито! убито! убито!

Вий милиони мъртви въ свѣтовната война! Къмъ васъ е моя зовъ въ тоя часъ. Врагове ли? Не — жалки жертви! Трупове, приятелски прегърнати въ пространния общъ гробъ на Европа, Азия, Африка!

О, другари, часътъ удари, но то бѣше часъ на едно несполучило поколение. Да, всички ний — не сполучихме. Работницитѣ въ цѣлъ свѣтъ не сполучиха. О! дано тази дума разкжса сърцето ви съ милионитѣ ржце на

*) Почти всичкитѣ си съчинения Толлеръ е писалъ въ затвора. А тѣ сж — драмитѣ: „Превращение" (1919), „Маса-Човѣкъ" (1920), „Рушители на машинитѣ" (1922), „Инвалидътъ Хинкеманъ" (1923), „Развързания Вотанъ" (1924), — стихоторовата поема „День на пролетариата" (1920), — стихотворната сбирка „Затворнишки стихове" (1921), „Отмъщение на подиграния любовникъ" и др. На българския читатель сж известни издаденитѣ въ „Библиотека Пламъкъ" книги „Маса-Човѣкъ" и „День на пролетариата"; наскоро ще излѣзе и пролетарската трагедия „Хинкеманъ".

всички, които бѣха нахалосъ пожертвувани върху бойнитѣ полета. Ние не сполучихме.

Цѣло едно поколение пропадна — поколение, въ което трѣбваше да пламне духа на интернационала! Другарь се сражаваше противъ другарь, жена проклинаше жена. И все пакъ свѣтлината у насъ не се превърна въ тъмнина. И все пакъ сърцата ни не престанаха да биятъ.

Тогава се яви единъ човѣкъ — Карлъ Либкнехтъ. И заедно съ него безименнитѣ бунтовници, изправени или разстрѣляни до стенитѣ или въ окопитѣ.

Тѣ останаха сами.

Войната замрѣ. Тя замрѣ отъ само себе си, а не поради желѣзната воля на народитѣ.

И това, о работници по цѣлото земно кжлбо, бѣше втория ви грѣхъ противъ духа на Интернационала. Вие можехте да убиете войната следъ безумието на първитѣ месеци. Но не го направихте! Вий я оставихте да живѣе цѣли петь години, докато умре отъ само себе си.

И сега сме обременени съ петь години миръ. Миръ? Една голѣма заплетена телена мрежа простръна върху цѣлия свѣтъ — това е днешния миръ. Народитѣ се гърчатъ въ него, пъшкатъ и охкатъ, и търсятъ блѣнувания миръ, който предчувствуваха нѣкога презъ радостното туптение на сърцата си.

Миръ? Чувамъ смѣхъ: отъ кжде ли? — Отъ затворитѣ и изправителнитѣ домове. Смѣхътъ на революционеритѣ въ окови!

Миръ? Миръ?

Не водятъ ли господаритѣ всѣки день война противъ пролетариата, противъ народа? Една постоянна, безконечна война.

Събуди се, народъ, събуди се!

Има пжть! Има пжть!

Работници по цѣлата земя, съединете се! Съединете се! Далечъ отъ войната на гниещитѣ трупове — жертви на блѣскавата лъжа и на жаждата за злато, облечена въ мантията на патриотически фрази!

Народи на земята! изкопайте нови основи! Вий можете да ги изкопаете, можете!

О, дано моя гласъ ви сепне и събуди, мжже и жени на революцията!

Дайте дѣла!

Долу войната! Долу войната!

Да живѣе революционния съюзъ на свободнитѣ, свободолюбиви народи!

Да живѣе единниятъ Интернационалъ на бждащето!

Ернстъ Толлеръ

ТЕАТРАЛНА ЖЪТВА (за Народния театъръ.) Народниятъ театъръ, въ своето далечно и близко минало, не е ималъ определена театрална политика, нито пъкъ е гонилъ нѣкакви си конкретни задачи, въ зависимость отъ нашето родно сценично изкуство. Неговата театрална и художествена дейность въ миналото е бивала почти винаги случайна, която е носила индивидуалния вкусъ и художественитѣ разбирания на случайнитѣ му административни и художествени ржководители По тази причина нар. театъръ въ продължение на толкова вече години не е могълъ да добие известна културна и художествена физиономия. Най-често е преследвалъ, безогледно и безсистемно „художествени" цели, като е изпущалъ изъ предъ видъ най-важната си задача: да бжде разсадникъ на родна култура и да служи на нашето сценично изкуство. Ако въ по-далечно минало Нар. театъръ развиваше поне една по-активна художествена дейность, която се дължи отчасти на по опитнитѣ режисьори, какво да се каже днесъ за тази негова дейность, която е понижена до минимумъ, напомняща наивнитѣ опити на провинциалнитѣ любителски трупи? Народниятъ театъръ, следъ 9 юни, когато управлението му се пое отъ новитѣ театрали — партизани, начело на които застана г. Вл. Василевъ, редактора на консервативното литературно списание „Златорогъ", загуби не само своята художествена физиономия, но престана изобщо да прилича на театъръ. Това е една печална истина, която всѣки е констатиралъ, ако е ималъ възможность да проследи миналогодишната дейность на Нар. театъръ. Новото управление, което се афишира изъ многобройнитѣ правителствени вестници, че иде да обнови театра и да повиши художествения интересъ къмъ нашето сценично изкуство, не само че разстрои неговото предишно дѣло, но превърна сцената му въ циркаджийска арена. Не малъкъ дѣлъ за това има сегашния режисьоръ г. Осиповъ, единъ неопитенъ, несведующъ, бездаренъ режисьоръ (идеенъ сътрудникъ на г. Вл. Василевъ), който поставя по единъ дилетантски и шаблоненъ маниеръ пиеситѣ. Тази груба и фатална грѣшка не щѣше да бжде допусната, ако г. Вл Василевъ имаше отчасти поне относителни разбирания за театралното изкуство. Но нека говорятъ самитѣ факти. Първа пиеса се игра: „Монна Ванна" отъ М. Метерлинкъ. Постановка на любителя-режисьоръ г. Сиракъ-Скитникъ. Изпълнението на драмата бѣше невъзможно, защото ролитѣ бѣха неправилно разпределени споредъ силитѣ на артиститѣ. Това говори, че „режисьора" непознава артиститѣ. Постановката нѣмаше определенъ стилъ: нито бѣше условна, нито — реалистична, нито — историческа. Въ декоративно отношение се бѣше помжчилъ да даде нѣкакъвъ „свой" стилъ, който нѣмаше нищо общо, нито съ историческата вѣрность на епохата, нито пъкъ да личи, че е билъ продиктуванъ отъ психологическото съдържание на драмата. Втора пиеса се игра: „Тозъ, който получава плѣсници" отъ Л. Андреевъ, постановка на новия режисьоръ г. Осиповъ. Сжщата пиеса бѣше поставена и изпълнена като фарсъ, а не като сериозна драма, безъ да бжде разбрано нейното вжтрешно съдържание. Героятъ — Тозъ, бѣше даденъ като изпадналъ руски баронъ, напомнящъ барона отъ „На дъното" на Горки, който отива въ цирка да търси препитание. Когато — Тозъ, е олицетворение, живия образъ, на нѣкогашния интелигентъ въ царска Русия, преживѣлъ дълбокото огорчение и разочарование отъ фалша и идейния банкрутъ на буржуазното общество. Всѣка негова дума, казана отъ аренната на цирка, не прозвучава като обикновена речь на шута, а като жестока присжда върху порядкитѣ на това общество, обречено на гибель отъ неизменитѣ исторически закони. По сжщия почти маниеръ бѣше поставена и третята пиеса: епизодичната драма „Викъ на живота" отъ Ар. Шинцлеръ, която претърпя поражение на сцената още въ първитѣ представления. Въ резултатъ на тази своя дейность Нар. театъръ дойде до положението да преживѣе единъ ужасенъ кризисъ По нѣмане на репертуаръ да бжде затворенъ за 20 дни презъ срѣдата на театралния сезонъ и то следъ почти едномѣсечно неигране, по случай гастролитѣ на Московския художественъ театъръ. Този фактъ най-краснорѣчиво говори за „умната" и „мждра" политика на новото управление. При кое друго управление Нар. театъръ е преставалъ да играе по нѣмане на репертуаръ? Нѣкога, презъ времето на Дирижанъ Нар. театъръ отложи представлението на Вазовата драма „Къмъ пропасть" по нѣмане на публика. Всички помнятъ, какъ нѣкои отъ „нашитѣ" театрали обвиняваха Дирижанъ за неговата невежествена театрална политика. Нѣщо повече, казваха, че загивала българската култура и изкуство съ затварянето на театра презъ тази фатална вечерь. Миналата година Нар. театъръ бѣше затворенъ, не за една вечерь, а почти за цѣлъ месецъ! Излѣзе ли нѣкой да каже дума за политиката на г. Вл. Василевъ? Всички мълчаха. Пре струваха се, че незабелѣзватъ тоя фактъ. Но лесно обяснимо е тѣхното поведение; това сжщитѣ театрали, приятелитѣ на г. Вл. Василевъ, които иматъ почти равенъ дѣлъ въ неговото управление. Следъ кризата се игра, по декоритѣ на Бургтеатъръ въ Виена, Шекспировата трагедия „Макбетъ". Какво спечели Нар. театъръ нейната постановка? стъ Нищо друго, освенъ, разочарования, защото нейното изпълнение дойде да ни напомни за българския театъръ преди 30 години. Викъ, крѣсъкъ, шумъ, жестикрлиране, позиране, съ една дума бѣха изчерпани всички първобитни средства на нѣкогашния театъръ. Театърътъ на Войниковъ дойде отново да възкръсне при „мждрото" управление на г. Вл. Василевъ.

Все пакъ Нар. театъръ въ своето по-близко минало имаше единъ сносенъ артистически ансамбълъ, който бѣше въ състояние да се справя съ художествената работа, но днесъ и това вече нѣма. Правятъ се опити, съ млади и неопитни артисти, да се създаде подобенъ ансамбълъ, но безъ да се взема предъ видъ обстоятелството, че докато младитѣ артисти станатъ годни за подобна творческа работа, художественото дѣло на Нар. театъръ ще се погуби и ще трѣба да минатъ много години за да се почне отново, откждето преди година е спрѣлъ театра. Никой не може да бжде, по принципъ, противъ подмладяването на артистическия ансамбълъ, защото въ това е бждащето на театра, но тази отговорна работа не трѣба да става по капризъ на управляющия театра, а при едно разумно и планомѣрно действие въ зависимость отъ нашитѣ условия.

Но бедата и угрозата, която днесъ застрашава Нар. театъръ не се изчерпва само съ тоя въпросъ. Както изглежда, новото управление иска да измѣни изцѣло неговата творческа дейность, за да бжде въ пълна хармония съ политиката на своитѣ патрони, То иска да превърне театра, подъ булото на „чистъ" художественъ институтъ, въ свой п о п р а в и т е л е н ъ д о м ъ, кждето „наивната" и „глупавата" публика ще може свободно да. . . „пустне крилата си и да лети въ чудесни земи" (?) Навѣрно става дума за небесната нервана, която всѣки смъртенъ може да види следъ употрѣбата на хашишъ!

Впрочемъ, днешното управление на Нар. театъръ, излѣзло изъ средата на властвующата класа не може иначе и да мисли, то ще иска да стане чрезъ театра неговъ идеологъ. Като

първа задача си поставя да измѣни неговия репертуаръ и да го приближи до желанията на сѫщата класа, въпреки, че нѣма възможность да се справи съ това „ново“ изкуство, защото символичния театъръ (по него блѣнува г. Вл. Василевъ), на който е необходимо да изнесе вѫтрешния животъ и настроения на човѣка, да предаде синтеза на явленията, а не самитѣ явления, както правдиво забелѣзва и Коханъ, ще трѣба да намѣри и нови средства за изразяване. Нашия театъръ, изобщо взетъ, е още твърде примитивенъ; едва е изживѣлъ натурализма. Но най-важното е, че нито публика, нито артисти сѫ годни за новия театъръ на г. Вл. Василевъ и то въ единъ критически моментъ, когато се търсятъ изразнитѣ средства на единъ реалистиченъ театъръ. Най-непросветения любитель знае тази истина. Не ни се иска да вѣрваме, че г. Вл. Василевъ е останалъ толкова далечъ отъ своето време. Но неговата интимна мисъль е по-друга. Той преследва една определена цель. Както казахме, като идеологъ на своята класа, той има случая и възможностьта да постави и новата задача на Народния театъръ; защото нему е известно, че театъра е единъ могѫщъ културенъ факторъ въ страната. Цельта е: театра, чрезъ своя репертуаръ да бѫде непонятенъ на народа, да не се засѣгатъ неговитѣ болки и купнежи, да се не чува и не вижда фалша и банкрута на днешното буржуазно общество и да не се чувствува неправдата, която вълнува изтерзанитѣ и поробени сърца! Репертуаръ, който засѣга обществени проблеми изъ съвремения животъ, репертуаръ, който разкрива непоносимото страдание на личностьта въ душната атмосфера на това изродено общество, не бива и не трѣба да се играятъ на сцената на Народния театъръ. Истината не трѣба да се знае. На народа сѫ нужни сънища, легенди, приказки. Сѫщо тъй, както нѣкога Цезарь е казвалъ: дайте на народа зрелища! Четете и се убедете, за какъвъ репертуаръ мечтае г. Вл. Василевъ; вж. сп. „Златорогъ“, кн. V, ст. „Въпроси около Нар. театъръ“, стр 244, — „Такива пиеси сѫ всички пиеси на настроения. Метерлинковитѣ, напримѣръ. Подъ тѣхната поетическа магия незабелѣзано се процежда философията, мисъльта. Жалко е, че не можемъ да дадемъ никоя. Такива сѫ и чисто приказнитѣ работи — тѣ разрѣзватъ мечтата и ѝ откриватъ необятнитѣ небеса. Пустнете крилата си и летете въ чудесни земи, чезнете въ любовь по непознати царкини, живѣйте въ легендата, въ която потъвате цѣлъ и излизате окѫпанъ въ багри и роса“.

Но единъ Народенъ театъръ, покрай художественитѣ цели които гони, има и други задачи: културни и просвѣтни. Тѣ трѣба да бѫдатъ въ унисонъ съ неговата художествена дейность. Въ такъвъ случай, налага се на Нар. театъръ най-първо да се справи съ своя репертуаръ. Неговиятъ репертуаръ трѣба да отговаря на духовнитѣ нужди на народа и да бѫде въ духа на новото време, което има своитѣ болни и парливи въпроси, които въ пиеситѣ намиратъ своето разрешение. Такъвъ единъ репертуаръ би освежилъ Нар. театъръ, би влѣлъ животъ на неговата сцена, би възродилъ артиститѣ и най-после би билъ близъкъ до душата на народа. По всичко личи, че Нар. театъръ вече тръгва по пѫтя, който му чертае г. Вл. Василевъ: новия сезонъ почва съ приказнитѣ пиеси „Змейова сватба“ и „Принцеса Турандотъ“. Любителитѣ на „чистото“ изкуство, което подъ булото на „изкуство за изкуство“ става несъзнателенъ проводникъ на тъмнитѣ и реакционни замисли на г. Вл. Василевъ, навѣрно ще изпаднатъ въ възторгъ отъ новия репертуаръ на Нар. театъръ, защото никога не ще се запитатъ за причинитѣ, които налагатъ именно днесъ това „ново“ изкуство, което превръща театра въ наркотически сеансъ за приспиване съзнанието на публиката предъ ужаса на действителния животъ. Наистина, радостни дни очакватъ Народния театъръ отъ новата реформаторска дейность на г. Вл. Василевъ, който въ своето озлобление не намира думи да ругае публиката и родната си земя, която е откърмила такъвъ „великъ“ синъ, за да каже следнята глупость: — „Пъкъ най-подиръ нека въ тая подла и дива страна, дето всѣка по значителна проява се посреща винаги съ вой и злоба, нека ний бѫдемъ искренитѣ, които ще го дадемъ“ (сѫщото сп. стр. 239). Но тѣзи думи звучатъ по скоро като миньорни тонове, като погребална пѣсень върху трупа на агонизиращия Нар. театъръ, който подъ реакционнитѣ заклинания на г. Вл Василевъ ще загине бавно, но сигурно.

Ст. Гендовъ

ТЕАТРАЛНИ ОПИТИ. Следъ бурния и пламененъ конгресъ на актьорския съюзъ, въ началото на августъ, настѫпва новия театраленъ сезонъ — тъменъ и студенъ за актьорския пролетариатъ: безработицата засяга широко и художественитѣ занаяти. Такова е времето; време на всеобщо изпитание за всичко, което е въ зависимость отъ алчностьта и каприза на „господаритѣ“... Водата е мѫтна и пъстървата е близо. Хитростьта и користьта бързатъ да се възползуватъ отъ тъмнината: излишна е дори и маска на очитѣ... Сега е време на търговцитѣ въ храма. И всѣки си има своитѣ тънки смѣтки, които стоварва на гърба на нещастното българско изкуство. Оня, който се чувствува най-призванъ, минава по най-краткия пѫть; напр. г. директора на Нар. Театъръ: той задоволява всичкитѣ си актьори съ голѣми заплати — и ето че отъ него по-добъръ директоръ нѣма. Актьоритѣ ставатъ негова преториянска гвардия, готови да подпишатъ една безсмислена защита на неговия разклатенъ директорски престижъ — съчинена отъ него самия за смѣтка и отъ името на „актьорската колегия“. Театралната критика била несправедлива въ нападкитѣ си противъ невежеството на днешното театрално управление. Нѣщо повече: „актьорската колегия“ поема върху себе си грѣховетѣ на управлението (колко ревностно) като заявява, че критиката трѣбвало „да се ограничи само върху дѣятелностьта на артиста върху сцената“. Само човѣкъ, който нѣма понятие отъ театъръ, като днешния директоръ на Н. Т. — може да иска подобно нѣщо отъ критиката, подобна снизходителность къмъ своята особа. Защото: театърътъ е колективно изкуство, за което отговарятъ тъкмо двигателитѣ на колектива — директора и режисьора. Въ никой случай актьора. Отговорность за сп. Златорогъ носи редактора му, а на сътрудницитѣ по отдѣлно. Та то се разбира отъ само себе си. Но това скриване задъ „актьорската колегия“ е само единъ нещастенъ опитъ за дезертиране на г. директора отъ примкитѣ на некомпетентностьта, въ които безизходно се е заплѣлъ; въпросното изявление на ... „актьорската колегия“ е самопризнание въ некомпетентность на г. директора.

Но некомпетентностьта върви подъ ржка съ нахалната амбициозность. Вл. Василевъ се чувствува избранъ отъ провидението да бѫде директоръ на Народния театъръ . . . докато е Цанковъ живъ. И следъ едногодишния си стажъ въ театъра, той бърза да покаже — не въ театъра а . . . въ страницитѣ на сп. Златорогъ — че се е сдобилъ съ липсващата му по-рано театрална компетентность. Внимание: г. директора говори! Компетентно. Авторитетно. Капацитетно. Ибсенъ? Хамсунъ? Стриндбергъ? Ру драма? Немска драма? Моля, маля — остав Има само френска драма, френска! („Я тоя!“ чуватъ се гласове въ публиката. Чува и смѣхъ на деца, нелегално доведени отъ дителитѣ си. „Деца по-малки отъ 9 годи не се допускатъ въ театъра!“ сконфузенъ помня г. директора). Но (несѫществуващат „френска драма“ на г. Вл. Василевъ е въпро на висша политика: 9 юнския директоръ Народ. театъръ се чувствува свързанъ съ П рижъ, пѫпа на всемирната реакция днесъ. отъ кога ли г. Вл. Василевъ е станалъ такъв вѣщъ познавачъ на всемирната литература Пъкъ особено на френската литература? Чита телитѣ въ България за пръвъ пѫть чуватъ, ч редактора на сп. Златорогъ има нѣкакво по нятие отъ развитието и историята на всемир ната литература . . . Смѣшно! Защото Вл. Василевъ не може наброи и 5 френски драми. Но това не е важно. Важенъ е ефекта. Времето е тъмно. Диверсии. Версии. И с-ие. . .

Кооперативниятъ оперетенъ театъръ въ Ренесансъ прави опитъ да се прехвърли отъ оперетата къмъ сериозната драма. Нещастенъ опитъ. Безъ сериозни драматически актьори сериозна драма не става. А такива — драматически актьори — има въ старата оперетна колегия на Ренесансъ само единъ или двама: Стоиловъ и главно Русковъ. Добре — и Шахатуни. Но само съ Шахатуни театъръ не става. Театърътъ е ансамблъ, а не единиченъ актьоръ. Едно нещастно представление: Измѣна, дълга заплетена лъжеефектна, лъжекласическа драма отъ Князъ Сумбатовъ — нѣщо като „Македонската Кървава Сватба“ или „Спартакъ“ отъ Чичо Стоянъ — и опитътъ фалирва.

Но моля, моля: да говоримъ сериозно, казва г. Вл. Василевъ. Наистина, времето, което преживяваме, е сериозно. Мрачно и страшно. Кърваво. Душата на народа е окървавена и разкѫсана. Нервитѣ сѫ нажежени. Какво трѣбва да даде на народа Народния театъръ въ такова едно време? Г-нъ директора чувствува призванието, което му налага времето; той трѣбва да даде на народа пиеси, които да го унасятъ далечъ отъ страшната действителность, да го унасятъ въ мира на „красотата“, кѫдето душата може да забрави ужаса на действителностьта, кѫдето съзнанието заспива и не чува бойнитѣ призиви на времето — далечъ, много далечъ: въ мира на приказкитѣ, сънищата, виденията, фантазията, фееритѣ. . . „Приказна драма“ иска времето, споредъ г. Вл. Василевъ — като противоядие срещу ужаса, който отъ 15

месеца висне надъ цѣлия народъ. Най сетне — и това е единъ опитъ. Добре, да опитаме:

Принцеса Турандотъ, китайска трагикомедия-приказка отъ Шилеръ (по Гоцци), или по-право отъ Гоцци, превелъ Шилеръ; на български превелъ въ проза (отъ Шилера) Д. Шишмановъ. (Райнхардъ играе тази пиеса не по превода на Шилера, а по новъ преводъ, направенъ направо отъ Гоцци — отъ Фолмьолеръ). Представлението трае $5^1/_2$ часа. Нѣкакъси, скучно и сънливо. Приказка. Сънь. Сънно съновидение. „Спи спокойно мой детенце. . ." Berceuse отъ Шубертъ. . . Макаръ че музиката е отъ Бузони, неотдавна починалия гениаленъ модернистъ.

Музиката отъ Бузони е великолепна — доста добре изпълнена подъ диригентството на Д-ръ Коста Тодоровъ. Декоритѣ и костюмитѣ отъ Ив. Милевъ и Ив. Пенковъ — сѫщо: интересни, графически стализирани, макаръ че съвършено имъ липсва необходимия китайски характеръ; декоритѣ би трѣбвало да бѫдатъ стилизация на китайския стилъ. И още нѣщо: би трѣбвало да бѫдатъ пластически постройки, а не декоративни рисунки въ две измерения, каквито сѫ. Живописьта е искуство съ две измерения, обаче театралното изкуство е искуство съ три измерения: защото сцената е пространство — съ височина, широчина и дълбочина — и защото дѣеца въ тази сцена (човѣка, актьора) е пространствена, пластическа форма, сѫщо съ три измерения. Но какво общо има постановката на г. Осиповъ съ музиката на Бузони и пъстритѣ декори? Между музиката, декоритѣ и играта на актьоритѣ зѣе пропасть. Липсва единъ обединяващъ всички части стилъ. Липса на единство. А това означава: липса на режисьоръ. Та тъкмо това е работата на режисьора! Но изглежда, — не изглежда а явно е, че г. режисьора — нѣщо повече: г. главния режисьоръ — не познава дори и теоретически главния и основния, най простиятъ, елементарния законъ на всѣка естетика: единство въ художественото произведение. Една постановка не е пъстъръ букетъ отъ различни творчества (на музиканта, на художника, на актьора), а цѣлостно дѣло на една обединяваща художествена воля: режисьора. Иначе нѣма художествено произведение, а само — нѣщо като театраленъ продуктъ; напр. „Принцеса Турандотъ".*)

Пиесата е приказка. Въ списъка на действуващитѣ лица автора пише: „Алтоумъ — баснословенъ китайски императоръ". Баснословни сѫ всички действуващи лица. Приказка. Действието става никога и никѫде. Действието е далечъ отъ всѣка реалность: приказка. А г. Осиповъ, глав. режисьоръ на Нар. Театъръ, оставя актьоритѣ да си играятъ кой както знае — реалистично. Постановката на една приказка трѣбва да бѫде стилизирана: това се разбира отъ само себе си. Приказката е винаги стилизирана: „имало едно време . . ." Но и това елементарно разбиране е чуждо на г. режисьора. Никакъвъ стилъ и никаква стилизираность въ постановката на „Турандотъ". Всички лица би трѣбвало да изглеждатъ на сцената недействителни, приказни, баснословни. Би трѣбвало. Но въ сѫщность: това, което ни поднася режисьора въ играта на актьоритѣ, е едно смешение отъ произволи — кой както знае. Стилизирана игра — по своя интунция — даватъ само Сейковъ (Тарталия) и Кисимовъ (началникъ на

---

*) Напр., сѫщо тъй, и „Любовьта Лѣкарь", постановка на Даниелъ въ бившия „Театъръ Студия" — вж. Пламъкъ, кн. 1. Такъвъ родъ „постановки" не произлизатъ отъ никаква художествена замисъль на „режисьора", а, облягайки се изключително на едно чуждо творчество (декоритѣ) чуждо и по произходъ, чуждо и на режисьорътъ и на постановката му, желаятъ да хвърлятъ само прахъ въ очитѣ на публиката и по тоя начинъ да спечелятъ ефтини лаври за ефтина победа — победата на шашармата. Такава игра е грубъ цинизмъ за смѣтка на изкуството отъ страна на хора, които ни мислятъ, ни милѣятъ за изкуството, хора — търговци въ храма. — Пролѣтесъ бѣ въ София Москов. Худож. Театъръ. Една отъ пиеситѣ въ репертуара му — „Краля на тъмния чертогъ", отъ Робиндранатъ Тагоръ — ни предлагаше сѫщата колосална грѣшка: великолепни стилни декори (условна постановка), но чужди на играта на актьоритѣ — игра реалистична, тъй както си играятъ московскитѣ, напр. въ Чеховитѣ пиеси. Московцитѣ бѣха жертва на новитѣ германски режисьори, напр. Йеснеръ, у които сѫ видѣли тия експресионистично стилизирани декори, Но между декоритѣ и играта ла актьоритѣ зѣе пропасть. Нека припомнимъ сѫщо и постановката на „Макбетъ" съ задигнатитѣ отъ Бургъ-театъръ декори: декоритѣ въ единъ стилъ, играта въ — съвсемъ другъ „стилъ". И това се нарича „постановка"!.. постановка, подъ която има куражъ да се подпише като „режисьоръ" само единъ мошеникъ съ изкуството като днешния главенъ режисьоръ на днешния Народенъ Театъръ: а следъ него се приподписва и голѣмия блюститель на естетиката, г. Вл. Василевъ . . за да ни докаже за лишенъ пѫть, че разбира отъ театъръ, колкото сѫдия отъ изкуство . . .

евнуситѣ). И двамата много добри. Добра — и М. Стаматова (Аделма). Неочаквано добъръ и Н. Икономовъ (Баракъ), особно въ I д. Гено Кировъ (Алтоумъ), съ обикновенния си напѣвенъ тонъ, се нагажда доста на приказния характеръ на приказката. Останалитѣ си играятъ както въ всѣка друга пиеса: далечъ отъ измамата, че вижда предъ себе си приказни, баснословни сѫщества, зрительтъ познава веднага съвсемъ действителни и добре познати актьорски сѫщества — П. Атанасовъ, Трендафиловъ и т. н. Колкото за самата Турандотъ: само едно невежествено управление може да мисли, че хубавата г-ца М. Кръстева може да бѫде актриса и да играе Турандотъ. Това симпатично дете отъ бившата студия на Даниель декламира, тъй да се каже, като на приеменъ изпитъ въ студия. Вика и шъпне, шъпне и вика, вика и шъпне . . . е, та какво? Момиченцето е симпатично, отъ добро сѣмейство и би могло да си намери добра партия. Една хубава женитба ще го спаси отъ манията, че е голѣма актриса. Ахъ, тази студия, тази студия, която вманиачи толкова невинни деца! . . .

Постановката на „Турандотъ" е единъ новъ неуспѣхъ на Нар. Театъръ подъ ржководството на г. Вл. Василевъ и г. глав. режисьоръ Осиповъ. Не неуспѣхъ, а — престѫпление. Какъ!? ще извикатъ мнозина — ами декоритѣ, ами музиката? Та тъкмо тамъ е най-лошото: разкошнитѣ декори и хубавата музика, съ които се хвърля прахъ въ очитѣ на зрителя.

Въ това отношение г. Осиповъ е незамѣнимъ. Той знае винаги да скрие своята творческа импотентность задъ разни „външни ефекти" излѣзли отъ чужда ржка. Така въ „Тозъ който получава плѣсници", така въ „Макбетъ", така и сега въ „Турандотъ". Но най-сетне — и това е талантъ; голѣмъ талантъ. Може дори да се каже, че въ това отношение г. Осиповъ е гений. Осиповъ е гений. Той манипулира гениално и съ декоритѣ на Пенковъ & Милевъ, и съ декоритѣ на Бургъ-Театъръ, и съ музиката на Бузони, и съ постановкитѣ на Вахтанговъ и Райнхардъ . . . гениално. Наистина, съ актьоритѣ и съ пиеситѣ г. режисьорътъ манипулира не съвсемъ успешно, но... публиката е въ възторгъ, г. Вл. Василевъ — тоже. Нѣщо повече: директорътъ е просто фасциниранъ отъ гениалностьта на главния режисьоръ. Той му вѣрва слѣпо; и главно за това защото „ималъ очила" — (устна изповедь на г. Вл. Василевъ).

Г-нъ директора слѣпо вѣрва на г-нъ режисьора. Дори и тогава, когато тоя последния му препоржва едно такова театрално недоразумение, като Чеховата „Сватба" — битова скица безъ действие, съ която се открива новия сезонъ. Следва.

Змейова Сватба отъ П. Ю. Тодоровъ, постановка на г. Хрисанъ Цанковъ, братъ на министъръ Цанковъ. Съ музика отъ г. Цанко Цанковъ, племенникъ на г. министъръ Цанковъ. Тази музика, която непрестанно шумоли нѣкѫде задъ сцената, по духъ безъ никаква връзка съ пиесата, е съвършено излишна. Декоритѣ: на I действие, стилизирани á la Рьорихъ — отъ Н. Кожухаровъ — много добри; на II действие, отъ Б. Деневъ, съвсемъ натуралистични (въпреки очакването) — лоши. Главно по постройка. Пещерата на Змея е дадена — въ контрастъ съ изискванията на действието — като нѣкаква низка яма, надъ която стърчатъ върховетѣ на Балкана. А Змея казва за своята пещера, че била на връхъ Балкана, че тамъ най-напредъ слънце огрѣвало. Тъкмо обратното е дадено въ декоритѣ на II д.; тамъ слънцето никога не огрѣва. Получава се впечатление: входъ къмъ преизподнята. Безъ просторъ, безъ въздухъ, безъ въображение. Главно: безъ въображение. Липсва фантастичното, приказното. То липсва на цѣлата постановка. Липсва. И цѣлото действие остава мъртво, безъ движение, въ застой: равнище; плоскость. Преди всичко: образа на Змея (Вл. Трендафиловъ). Облеченъ въ нѣкаква шарена салтамарка и джамбазки потури, Змея на г. Трендафиловъ е простъ селски ергенъ, но не страшния Огнянинъ — най-грандиозния образъ на българското народно въображение. Освенъ това, психологически образа на Змея е — безформенъ; особено въ края на пиесата, когато, загубилъ Цена, Змея достига до великото отречение на скръбьта и съкрушенъ се отдръпва назадъ въ своята нощь. И до днесъ ми стои неизличимъ спомена за този моментъ, тъй както го даваше нѣкога Сарафовъ . . . но — пардонъ: сравнението тукъ е неумѣстно. Безъ необходимото таинствено въ говоръ и движения, безъ фантастична външность — а само съ нѣкакви подплашени подскачания и знаменитата си салтамарка, Змея на Трендафиловъ, ако го слушате безъ да знаете, че пиесата се казва „Змейова Сватба", прилича на всичко друго, каквото е игралъ този актьоръ до сега: Георгъ Сабо въ „Приказката за Вълка", Лѣсничея въ „Викъ на Живота", Принцевале въ „Монна Ванна", Принца въ „Флорентинската трагедия",

принцъ Калафъ въ „Принцеса Турандотъ“ и т. н, Принцове, принцеси, викове, вълци, приказки — все фантастични и приказни сѫщества . . . Но въпреки всичко: на цѣлата постановка липсва фантазия, приказность. Тя липсва и на пиесата; вѣрно е. Но режисьора трѣбваше да схване като пръвъ свой дългъ именно това: да влѣе фантазия въ пиесата, за да я раздвижи сценично. Какво е написалъ автора, не е важно: режисьора може да направи всичко съ пиесата, да я претвори по свой замисълъ, — тъй както той иска. Текста на автора е гола хартия за режисьора — tabula rasa, върху която той, режисьора, може да пише каквото обича. Отъ повече фантазия и приказность би спечелила не само пиесата, но и дирекцията на г. Вл. Василевъ, който схваща своето и на Нар Театъръ призвание именно въ приказното, въ фантастичното. Въ днешното страшно и тежко време на гладъ и кръвь Нар. Театъръ — споредъ г. Вл. Василевъ — трѣбва да упойва съзнанието на народа, да приспива нажеженитѣ му нерви съ сцениченъ хлорофорумъ — съ разни сънливи съновидения и фантастични приказки, като напр. „Принцеса Турандотъ“ или „Змейова сватба“. . .

Пъкъ дори и когато се изнася една пиеса „отъ живота“, като напр.

Голѣмъ за Себе си отъ нѣкакъвъ си френски писатель Жанъ Сарманъ (моля, моля: ето ви френски репертуаръ) цельта е пакъ сѫщата: да не се тревожи ума на „народа“, който посещава „Народния“ театъръ, съ тежки проблеми и страшни въпроси. Въ резюмето-програма, издадена за тази пиеса, дирекцията на театъра се мѫчи да оправдае величайшата глупость на пиесата. Тя била давала пречупения отъ войната човѣкъ — пречупенъ до нивото на най-простото сѫществуване. Две лъжи едновременно: 1-о никакъвъ новъ следвоененъ човѣкъ нѣма въ тази пиеса, защото такива пиеси „безъ действие“, безъ голѣми трагизми и т. н. сѫществуватъ отъ 30 и 50 години. Но изглежда, че г. Вл Василевъ сега се събужда отъ нѣкаква литературно-театрална летаргия, та не знае това . . . Ами Чеховитѣ пиеси, ами Ибсеновитѣ, ами „Самотна хора“? И колко още! 2-о човѣка следъ войната съвсемъ не е пречупенъ до нивото на простото сѫществуване. Де е това просто сѫществуване въ днешното бурно време? Нѣма нищо по-чуждо за нашата съвременность отъ бледнитѣ, безволни, бездействени типове на Чехова (защото тѣхъ предъвква следъ 30 години Жанъ Сарманъ), бездействени мечтатели, които постоянно разправятъ, че „надо дѣло дѣлать!“ а нищо не работятъ и стоятъ съ скръстени ржце, тлѣющи въ скуката на своето просто сѫществуване. Не! XX вѣкъ е вѣкъ на динамичнитѣ, центрофугалнитѣ стремежи, и такива безволни мечтатели ни сѫ съвсемъ излишни. — О не, не — съвсемъ не искамъ да кажа това, бърза да се извини г. Вл. Василевъ; „тази пиеса не е ни трагедия, ни комедия, а просто — пиеса“. Просто — голѣмъ за себе си: и автора, и режисьора, и директора!

Г М.

●

БЪЛГАРИЯ ДНЕСЪ. Два вида новини сѫ пристигнали това лѣто отъ България: еднитѣ говорятъ за болшевишка агитация, другитѣ за царуването на единъ правителственъ тероръ. Първитѣ обикновено сѫ изхождали направо отъ София, другитѣ по единъ околенъ пѫтъ — чрезъ емигранти. Колкото се отнася до фактитѣ, и двата вида новини възможно е да сѫ вѣрни Тѣ се съгласяватъ, че всичко не е добре въ България, че тамъ има крайно неспокойство, което клони къмъ бунтъ и широко разспространено незадоволство отъ сѫществуващия редъ на нѣщата. Двата вида новини се различаватъ, и то коренно, главно въ тълкуването на тѣзи нѣща.

Новинитѣ разпространени съ официално позволение, ако не удобрение, говорятъ за комунистически заговори, за тайни пратки оржжия, за руски фондове за пропаганда възлизащи на 400 000 долари споредъ една версия, а споредъ друга на 1,200,000 златни рубли, за специални съвещания на съветскитѣ главатари да организиратъ червено възстание въ България, за тайни агитатори между селянитѣ, войницитѣ и полицията, за опасность за мира на Балканитѣ и въ последствие за тоя на цѣлия континентъ, ако злонамѣрнитѣ болшевишки планове се осѫществятъ. Само българското правителство, което доби силата си чрезъ една жестока революция презъ м юний, преди една година, е изпратило единъ циркуляръ до съседнитѣ държави: Югославия, Ромжния, Гърция и Турция, съ който иска да кооперираръ въ препятствуването на рускитѣ революционни агенти да не кръстосватъ Балканитѣ и въ отстраняването на забраненитѣ пратки оржжия отъ тайнитѣ складове въ Виена, Цариградъ и другитѣ пристанища на Адриатика.

„Вижте колко усилено работимъ ние да задържимъ общия врагъ, болшевизъма“, се саморекламира Цанковия кабинетъ въ България.

„Ние сме шампионитѣ на редъ и законность“, изглежда да казва той на останала Европа. „Ние сме една пропасть предъ пороя на руския комунизъмъ и затова заслужаваме вашата симпатия и подкрепа“.

Съвсемъ други сведения идватъ презъ границитѣ на България съ бѣгащитѣ привърженици на бившия министръ-председатель Александръ Стамболийски, който преди една година бѣ сваленъ и закланъ отъ властвующата сега партия. Тѣ говорятъ за правителствена тирания, за фаворизъмъ, неправда, гнетъ, милитаризъмъ, и едно грубо унищожаване на политически противници, въ сравнение съ което поведението на фашисткия режимъ въ Италия е далечъ либерално. Нѣколко водители на земледѣлската партия сѫ били убити, казватъ тѣзи бѣжанци, а други сѫ намѣрили спасение само въ бѣгство

„Въ края на първата година на това правителство“, пише Емилъ Канъ въ „Ere Nouvelle“ отъ Парижъ, царь Борисъ изброявалъ съ хиляди жертви. Г-нъ Цанковъ (м-ръ председателя) признава че само отъ учителитѣ съ стотици сѫ били убити. Самия Стамболийски бѣ убитъ като куче, безъ сѫдъ. Негови бивши министри, бивши депутати, журналисти, градски и селски кметове, съветници, инжинери, доктори, работници, а най вече селяни сѫ били заклани“. И за да мотивира, той цитира по нататъкъ една статия отъ В. Лебедезъ въ „Воля Россіи“, която дава възмутителнитѣ подробности отъ единъ режимъ на тероризъмъ. Ако половината отъ това е вѣрно, не е чудно тогава, че земледѣлцитѣ сѫ се съюзили съ комуниститѣ. Презъ този месецъ, преди година, едно възстание бѣ потушено отъ кабинета Цанковъ и броя на жертвитѣ бѣ опредѣленъ на 20 хиляди души Каквито и грѣшки да е ималъ Александръ Стамболийски, той търсѣше да възстанови мира съ сѫседитѣ на България. Падането на Пашичъ въ съединеното кралство на Сърби, Хървати и Словенци е окуражило до висша степень селската партия въ България, която твърди, че Цанковия кабинетъ представлява съответнитѣ елементи въ България. Опозицията сега търси да се съюзи съ правителството на Ерио въ Франция и Макдоналдовитѣ партизани въ Англия Времето ще покаже до колко това се дължи на болшевишката пропаганда. Понѣкога повикътъ противъ болшевизъма отъ страна на властвуващитѣ не е напълно искренъ.

(Изъ в. „Християнъ Сайянсъ Мониторъ“).

Къмъ това в. „Зорница“ бележи: Нѣма въ Америка по добросъвестенъ или по-добре осведоменъ за чужди работи вестникъ отъ Християнъ Сайянсъ Мониторъ който не отдавна печати горната статия на уводно мѣсто. Мониторъ, се счита като крайно чистъ, умѣренъ и вѣренъ ежедневникъ. Той работи за миръ и братство и почти всѣкога полага голѣми усилия да провѣри всичко що се помѣства въ неговитѣ колони. Той се счита като образцовъ вестникъ. Освенъ това Мониторъ има много вещъ кореспондентъ въ София, на когото редакторътъ има голѣмо довѣрие и отъ когото получава само благоприятни за България съобщения. Но въпрѣки всичко това, ето какво този мѣродавенъ вестникъ е написалъ за България. И ако такова схващане се приема въ такива крайно предпазливи среди, какво трѣбва да бѫде общественото мнение тамъ, гдето всѣки слухъ се приема като новина. Ясно е, че кръвьта, която се пролива въ България, е компрометирала управницитѣ

■

АНАТОЛЪ ФРАНСЪ голѣмия писатель, последния класикъ на Франция, е починалъ на 12 октомврий. (Вж. бр. 4 на Пламъкъ). — Два дена преди това е починалъ въ Москва **ВАЛЕРИЙ БРЮСОВЪ,** (Вж, бр. 1 и 5 на Пламъкъ). Въ следния брой ще дадемъ специална статия за двамата.

■

КНИГОПИСЪ.

Сп. Новъ пѫть, год II. кн. 1, 2, 3 и 4

Звънарь, седмично хуморист. списание, София, бр. 10—25, абонаментъ за 3 месеца — 35 лв.

Христо Смирненски, възпоменателенъ листъ по случай годишнината отъ смъртьта на поета — съ материали отъ А. Каралийчевъ, Н. Фурнаджиевъ, Гео Милевъ, Г. Бакаловъ, Кр. Кюлявковъ, А. Жендовъ и др.

Сп. Нарстудъ. Берлинъ, бр. 3—4, 5.

Анти Бакаловъ, брошура отъ Ив. Г. Клинчаровъ, 58 стр ц. 5 лв

Толстой и Марксъ, отъ Йоханъ Щурмъ, изд. „Свобода“, София, 46 стр. ц. 4 лв.

Отношението на първитѣ християни къмъ войната и военната служба, отъ Янко Тодоровъ, изд. „Свобода“, София, 59 стр. ц. 5 лв.

Пролеткулъ — културни задаци радничке класе, отъ Луначарски, наклада „Атос“, Београд 1924, библ. „Два Јелена“ № 1, 32 стр.

Паника под сунцем, стихове отъ Бранко Ве Польански, библ. Зенит № 6, Београд 1924, 20 стр.

Зенит, международни часопис, уредник Љубомир Мицич, год. IV, бр. 26—33, Београд.

Сп. Жизнь искусства, год, VII, № 21, Ленинград — Москва, май 1924.

Народната опера, нейната режисура и музикалното ѝ ръководство, критически анализъ отъ Венедиктъ Бобчевски, библ. „Музикална Критика“ № 1, София 1924.

Оперно изкуство или политика, отъ В. Бобчевски, библ. „Муз. Критика“ № 2.

Бѣсове, романъ отъ Т М Достоевски, прев. В. Д. Юруковъ, изд. „Мозайка отъ знаменити съвр. романи“, София, 630 стр., ц. 120 л.

Морякъ, романъ отъ Пиеръ Лоти, прев Николай Райновъ, изд. „Мозайка“, София, 112 стр., ц. 25 лв.

Ибсенъ и Ибсенизма въ литературата, отъ Ем. П. Димитровъ, 96 стр. Издание на Университета, София, 1924.

Дъщерята на Йефтая, трагедия отъ Ем. П. Димитровъ „библ. Деница“ № 5, София 1924, 44 стр. 5 лв.

Вселена, десеть поеми отъ Ем. П. Димитровъ, изд. Филипъ Чипевъ, София 1924, 32 стр., ц. 10 лв.

Часовникъ, гротески отъ Св. Минковъ 32 стр., ц. 20 лв.

Панихида за поета П. К. Яворовъ отъ Гео Милевъ, II издание съ фотограф. портретъ на Яворовъ, книгоизд. Вѣзни, Ст. Загора — София, 1924, 16 стр, 10 лв.

Златна пепелъ, неиздадени хумористични стихове отъ Димчо Дебеляновъ, изд. Ф. Чипевъ София, 1924, 32 стр, 10 лв.

Съчиненията на Хр. Ботевъ подъ родакцията и съ бележки отъ Ив. Г. Клинчаровъ, II издание, томъ I (стихове и статии), изд Т. Ф. Чипевъ, София, 1924 г., ц 25 лв. — Това издание е за сега единственого пълно издание на Ботевитѣ съчинения, които отдавна сж достояние само на библиотекитѣ, а липсватъ като книга на книжния пазаръ. Изданието на Клинчаровъ е още по ценно съ многобройнитѣ обяснителни, съ научна обективность написани, бележки. То е увеличено и съ нѣкои нови работи, които до сега сж стоели неизвестни или неиздадени като съчинения на Ботева.

Химни на труда отъ Ал. Гастевъ, превели Хр. Смирненски и Кр. Кюлявковъ, предговоръ отъ Г. Бакаловъ, илюстрации отъ Кр. Кюлявковъ, 48 ст. ц. 50 лв.

Ржжъ, разкази отъ Ангелъ Каралийчевъ 64 стр. ц. 15 лв.

Пролетенъ Вѣтъръ, стихове отъ Ник. Фурнаджиевъ, 24 стр, 10 лв.

Жертвени Клади, отъ Ас. Развѣтниковъ (II издание).

Георги Кирковъ, Възспоменателенъ сборникъ по случай 5-годишнината отъ смъртьта му (1919—1924) — Хуморески, статии, речи — съставилъ Д. И. Поляновъ, София 1924 г; 96 стр. ц 12 лв.

Портрета на пролетарския поетъ Хр. Смирненски, рисунка съ перо, голѣмъ форматъ на картонъ, издание на Виенската книжарница, София, ул. Левски № 12, цена 10 лв (на настоятелитѣ 25% отбивъ).

отъ Ив. Лазаровъ